

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**«Доходи місцевих бюджетів як фінансова основа
місцевого самоврядування»**

**Студента 2 курсу, 4-м групи,
спеціальності 072**

**«Фінанси, банківська справа та
страхування»
спеціалізації «Державні фінанси»**

**Невелюка
Дмитра
Станіславовича**

**Науковий керівник
д.е.н., с.н.с.**

**Макогон
Валентина
Дмитрівна**

**Гарант освітньої програми
д.е.н., професор**

**Макогон
Валентина
Дмитрівна**

**Завідувач кафедри фінансів,
заслужений діяч науки і техніки України
д.е.н., професор**

**Чугунов
Ігор Якович**

Київ-2019

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ

ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

1.1. Сутність та роль доходів місцевих бюджетів як фінансової основи місцевого самоврядування 6

1.2. Досвід формування дохідної частини місцевих бюджетів у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою 11

РОЗДІЛ 2. МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ ЯК СКЛАДОВА БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

2.1. Особливості розвитку системи фінансового забезпечення місцевих бюджетів 18

2.2. Аналіз та оцінка дохідної частини місцевих бюджетів 26

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ЗМІЦНЕННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ

3.1. Проблеми наповнення місцевих бюджетів 30

3.2. Соціально-економічні фактори впливу на формування дохідної частини місцевих бюджетів 41

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ 48

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 51

ДОДАТКИ 64

ВСТУП

Актуальність теми. На даний час актуалізувалась необхідність підвищення ефективності формування дохідної частини місцевих бюджетів спрямованих на забезпечення соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць, забезпечення збалансованості бюджетної системи в цілому.

Зміцнення фінансової основи місцевих бюджетів в сучасних фінансово-економічних умовах набувають особливої значущості. З метою реалізації соціально економічних пріоритетів розвитку адміністративно-територіальних одиниць необхідне підвищення якісного рівня наповненості місцевих бюджетів.

Питанням формування місцевих бюджетів, розробці бюджетної політики щодо забезпечення соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць присвячені праці вітчизняних вчених: С. Буковинського, В. Василика, В. Кравченка, І. Луніної, І. Лютого, В. Макогон, В. Опаріна, В. Федосова, Чугунова, А. Чухна, С. Юрія тощо.

Серед вагомих наукових досліджень зарубіжних вчених у сфері формування місцевих бюджетів можна назвати праці Дж. Б'юкенена, А. Вагнера, В. Родіонової, В. Танзі, С. Фішера, М. Фрідмена, Дж. Хікса, М. Тодоровича та інших.

Метою роботи є розкриття та удосконалення формування доходів місцевих бюджетів як фінансової основи місцевого самоврядування.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- розкрити сутність та роль доходів місцевих бюджетів як фінансової основи місцевого самоврядування;
- узагальнити досвід формування дохідної частини місцевих бюджетів у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою;
- визначити особливості розвитку системи фінансового забезпечення місцевих бюджетів;
- здійснити аналіз та оцінку дохідної частини місцевих бюджетів;

- розкрити проблеми наповнення місцевих бюджетів;
- визначити соціально-економічні фактори впливу на формування дохідної частини місцевих бюджетів.

Об'єктом дослідження є доходи місцевих бюджетів як фінансова основа місцевого самоврядування.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні питання формування доходів місцевих бюджетів як фінансової основи місцевого самоврядування у системі міжбюджетного регулювання.

Методи дослідження. З метою досягнення поставленої мети в дослідженні використано загальнонаукові і спеціальні методи пізнання явищ і процесів у сфері формування доходів місцевих бюджетів. За допомогою порівняльного та факторного методів узагальнено та систематизовано досвід формування дохідної частини місцевих бюджетів у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою. На основі системного підходу, синтезу, наукового абстрагування обґрунтовані пропозиції щодо пріоритетів зміцнення фінансової основи місцевих бюджетів.

Інформаційну базу дослідження становили нормативно-правове забезпечення формування доходів місцевих бюджетів, статистичні матеріали Державного комітету статистики України, Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, відповідні монографії, наукові статті вітчизняних та зарубіжних вчених.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення та результати випускної кваліфікаційної роботи розкрито у статті опублікованій у збірнику наукових праць студентів Київського національного торговельно-економічного університету.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання та методи дослідження, зазначено теоретичне та практичне значення магістерського дослідження.

У першому розділі досліджено теоретико-методологічні засади формування доходів місцевих бюджетів. Розкрито сутність та роль доходів місцевих бюджетів як фінансової основи місцевого самоврядування. Визначено принципи формування дохідної частини місцевих бюджетів. Узагальнено та систематизовано досвід формування дохідної частини місцевих бюджетів у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою.

У другому розділі розкрито процес становлення та розвитку місцевих бюджетів як складової бюджетної системи України. Визначено особливості розвитку системи фінансового забезпечення місцевих бюджетів. Проведено аналіз та оцінку дохідної частини місцевих бюджетів.

У третьому розділі обґрунтовані напрями зміцнення доходів місцевих бюджетів в Україні. Розкрито проблеми наповнення місцевих бюджетів. Визначено соціально-економічні фактори впливу на формування дохідної частини місцевих бюджетів.

У висновках наведено теоретичне узагальнення матеріалу, представленого в дослідженні.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

1.1. Сутність та роль доходів місцевих бюджетів як фінансової основи місцевого самоврядування

Вчення про місцеві фінанси як сукупність теоретичних положень про фінансову діяльність органів місцевого самоврядування сформувалося і виділилося у самостійну галузь фінансової науки у ХІХ столітті. Відповідно до Європейської Хартії місцевого самоврядування під місцевим самоврядуванням визначається право і спроможність органів місцевого самоврядування в межах закону здійснювати регулювання і управління суттєвою часткою суспільних справ, які належать до їхньої компетенції, в інтересах місцевого населення.

Органи місцевого самоврядування мають право в рамках національної економічної політики на свої власні адекватні фінансові ресурси, якими вони можуть вільно розпоряджатися в межах своїх повноважень. Фінансові системи, які складають підґрунтя ресурсів органів місцевого самоврядування, мають достатньо диверсифікований і підвищувальний характер і повинні забезпечувати можливість приводити наявні ресурси, наскільки це практично можливо, у відповідність до реального зростання вартості виконуваних ними завдань.

Виходячи з положень теорії державних фінансів і досвіду промислово розвинених країн розрізняють такі моделі формування доходів місцевих бюджетів: роздільна, незв'язана роздільна, "Зв'язана" роздільна, на основі квот, на основі надання надбавок до податків та на основі трансфертів.

Сутність роздільної моделі використання податків полягає в наділені повноваженнями органів влади кожного рівня щодо автономного залучення необхідних доходів для виконання своїх завдань.

Сутність «незв'язної роздільної» полягає в наділенні органів влади різних рівнів повноваженнями щодо самостійного визначення податкових ставок та видів податків. Тобто, органи місцевого самоврядування наділені повноваженнями щодо самостійного визначення пріоритетів регіональної політики незалежно від центральних органів влади.

Зв'язна модель надає можливість для різнобічного розподілу прав щодо отримання ресурсів. Проте, самостійність органів місцевого самоврядування обмежена, а також існує необхідність періодичного внесення змін в розподіл податкових надходжень.

Модель на основі квот застосовується при розподілі податкових надходжень між бюджетами різних рівнів. Податкові надходження спрямовуються спочатку до одного бюджету, а потім їхня певна частина спрямовується до бюджетів інших рівнів.

Сутність моделі на основі надбавок полягає у тому що органи місцевого самоврядування мають можливість не тільки для різнобічного розподілу прав щодо отримання ресурсів, а й встановлення додаткових надбавок до податків які стягуються до бюджетів інших рівнів.

Модель на основі трансфертів протилежна роздільній моделі і полягає у міжрівневому розподілі коштів на безповоротній і безоплатній основі з одного бюджету до іншого.

До ознак вітчизняної моделі формування доходів місцевих бюджетів на даному етапі можна віднести: недостатній рівень фіскальної спроможності місцевих фінансів у тому числі податкових надходжень, місцевих податків і зборів, їх питомої ваги у загальному обсязі доходів місцевих бюджетів, неузгодженість та непослідовність регіональної політики на середньострокову перспективу, відсутність належної практики середньострокового планування та прогнозування доходів місцевих бюджетів, тощо.

Проте, органи місцевого самоврядування в Україні виступають самостійними суб'єктами, які наділені повноваженнями щодо самостійного

визначення джерел наповнення та їх автономного залучення до місцевих бюджетів.

На сьогоднішній день у різних країнах використовуються різні дохідні інструменти закріплені за місцевими бюджетами. З метою регламентування й упорядкування міжбюджетних відносин, які функціонують у формі розподілу доходів, на практиці застосовуються процентні відрахування.

У дослідженнях С. Буковинського, О. Василика, В. Опаріна доведено, що специфіка застосування методу процентних відрахувань у ході бюджетного процесу залежить від засад функціонування бюджетної системи. Так, за умови самостійності державного та місцевих бюджетів передбачається закріплення доходів за кожним із них у певній сумі чи за твердо фіксованими нормативами.

Виходячи з досвіду Європейських країн на нашу думку можна виділити чотири принципи побудови системи оподаткування найважливіших для забезпечення зваженої системи розподілу податків на рівні місцевих бюджетів: принцип нейтральності оподаткування стосовно економічних суб'єктів різних регіонів; економічний принцип спрямований на забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів; принцип, що втілює законодавчо-правові аспекти місцевого самоврядування щодо комунальної власності та принцип справедливості.

Критерієм наповнення місцевих бюджетів податковими надходженнями є їх відповідність видатковим повноваженням місцевого самоврядування. Невідповідність може призвести до виникнення загрози для інвестиційного фінансування, до спроб введення додаткових місцевих зборів або підвищення ставок оподаткування.

Слід відзначити, що введення додаткових місцевих зборів та підвищення ставок оподаткування загострюють проблему нерівних можливостей місцевого самоврядування для розвитку соціальної інфраструктури регіонів та розробки середньострокових прогнозів доходів місцевих бюджетів. Оскільки, неможливо побудувати однорідний часовий

ряд прогнозу дохідності різних податкових надходжень місцевих бюджетів та їх здатності до збільшення.

Отже, невідповідність податкових надходжень місцевих бюджетів видатковим повноваженням органів місцевого самоврядування призводить до порушення принципу нейтральності оподаткування стосовно економічних суб'єктів різних регіонів.

Основу економічного принципу оподаткування спрямованого на забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів становлять ідеї оптимізації величини фінансових ресурсів, які мобілізуються до бюджетів різних рівнів і тих, що залишаються у розпорядженні платників податків не створюючи при цьому перешкод для економічного зростання і підвищуючи інвестиційну привабливість регіонів.

Сутність принципу, що втілює законодавчо-правові аспекти місцевого самоврядування щодо комунальної власності полягає у фінансово-економічних відносинах, що виникають при здійсненні органами місцевого самоврядування власної тарифної політики щодо комунальних платежів, законодавчого гарантування прав на володіння комунальною власністю, а також прав щодо можливості об'єднання під час здійснення своїх функцій з іншими органами місцевого самоврядування з метою виконання обов'язків які становлять спільний інтерес, та можливості передавати утвореним таким чином об'єднанням власність або управління часткою комунальної власності.

Основу принципу справедливості становлять ідеї справедливого оподаткування, реалізація яких передбачає зрівняний рівень оподаткування за аналогічних або рівних обставин, а з різних певним чином диференційоване. Застосування зазначеного принципу можливе не лише до окремих громадян чи підприємств, а й до економічних суб'єктів як жителів певних регіонів (фіскальна справедливість).

Таким чином до засобів формування доходів місцевих бюджетів належать: місцеві позики, комунальна власність, фінансові нормативи бюджетної забезпеченості та коригуючі коефіцієнти фінансових нормативів,

індекс відносної податкоспроможності, коефіцієнти вирівнювання та державні соціальні стандарти.

Кошти місцевих бюджетів необхідні для реалізації проектів і програм соціально економічного розвитку спрямовуються до бюджету розвитку. Поточний бюджет складають доходи і видатки, які утворюються і використовуються для покриття поточних видатків.

Відповідно до Бюджетного Кодексу України до надходжень бюджету розвитку включають: ресурси від відчуження майна що належить до комунальної власності; кошти, що передаються з іншої частини бюджету відповідно до рішення ради; дивіденди, нараховані на акції господарських товариств, що перебувають у власності певної територіальної громади; запозичення здійсненні у відповідності до законодавства України; субвенції спрямовані на виконання інвестиційних проектів.

До форм організації процесу формування доходів місцевих бюджетів належить: поточний бюджет та бюджет розвитку.

Отже, сутність процесу формування доходів місцевих бюджетів полягає в законодавчо закріпленій діяльності пов'язаній із складанням місцевих бюджетів відповідно до форм і засобів організації та створення фінансових ресурсів на місцевому рівні з метою забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів та добробуту громадян.

Фундаментальними засадами на яких будується процес формування доходів місцевих бюджетів є положення закріплені у законодавчих актах України, та відповідні положення закріплені у законодавстві зарубіжних країн.

Загалом розглядаючи процес формування доходів місцевих бюджетів, ми побачимо, що якщо не буде комплексного, системного підходу до законодавчого врегулювання норм фінансового забезпечення місцевого самоврядування, то збалансування бюджетів не можливо. Зокрема, врегулювання норм фінансового забезпечення місцевого самоврядування вимагає удосконалення системи середньострокового прогнозування доходів місцевих бюджетів.

Таким чином, у процесі формування доходів місцевих бюджетів реалізується три найважливіших суспільних функції: інституційна, узгоджувальна та організаційна. Узгоджувальна функція ґрунтується на природі утворення органів місцевого самоврядування, їх приватноправовому і публічному характері. Організаційна функція реалізується шляхом налагодження процесів кооперації і співробітництва в ході організації виробництва і надання громадянам місцевих суспільних благ. Інституційна функція у процесі формування доходів місцевих бюджетів здійснюється шляхом підтримки розвитку інституту місцевого самоврядування, зміцнення його фінансових засад тощо. До головних елементів інституційної функції на сьогоднішній день слід віднести - встановлені правовими нормами інституції управління, їх взаємна ієрархія, компетенція, правила їх діяльності, процедури підготовки і ухвалення рішень. Організаційна функція процесу формування доходів місцевих бюджетів полягає в координації дій її складових, досягнення взаємної відповідності функціонування її частин за допомогою яких оптимізується процес формування доходів місцевих бюджетів.

1.2. Досвід формування дохідної частини місцевих бюджетів у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою

Розглянемо особливості формування місцевих бюджетів в зарубіжних країнах Європи, більшість яких входить до Євросоюзу. Порівняльний аналіз структури доходів місцевих бюджетів цих країн в розрізі часток власних доходів та грантів (трансфертів) представлений в табл. 1.2.1

Як видно з таблиці 1.2.1, в більшості країн Європи місцеві бюджети формуються за рахунок власних доходів. Традиційно найвища частка власних доходів місцевих бюджетів спостерігається у країнах Скандинавського півострова – Швеції, Фінляндії, Данії. Цей показник протягом досліджуваного періоду змінювався в межах: від 82,0 % у 1995 році

до 80,4 % у 2009 році у Швеції, від 56,9 % у 1995 році до 61,8 % у 2010 році у Данії, від 71,4 % у 1995 році до 71,8 % у 2010 році у Фінляндії. Високий рівень власних доходів місцевих бюджетів притаманний, також, Франції, Іспанії, Латвії, Румунії. Так, у Франції частка власних доходів протягом 1995 – 2010 років коливалась в межах від 64 % у 1995 році до 62,8 % у 2010 році, в Іспанії – від 64,3 % у 1995 р. до 61,1 % у 2009 р., Латвії – від 75,1 % у 1995 р. до 69,0 % у 2010 р., Румунії – від 66,0 % у 1995 р. до 100 % у 2010 р. Найнижча частка власних доходів в групі країн, що досліджувались, належить Албанії, де цей показник становить до 10 % та Англії, де він коливався від 27,7 % у 1995 р. до 32,0 % у 2010 р. Решта країн, таких як Португалія, Італія, Болгарія, Чеська Республіка, Естонія, Угорщина, Литва, Польща, Словачія, Словенія мають середній показник частки власних доходів в доходах місцевих бюджетів, який коливається в межах від 40 % до 60 %. Україна належить до групи країн з середнім показником частки власних доходів – від 85,7 % у 2000 році до 50,5 % у 2010 році.

Таблиця 1.2.1

**Показники структури доходів бюджетів місцевих урядів
Європейських країн з урахуванням грантів, %**

Країна	1995		2000		2005		2008		2009		2010	
	Частка власних	Частка грантів	Частка власних	Частка грантів	Частка власних	Частка грантів	Частка власних	Частка грантів	Частка власних	Частка грантів	Частка власних	Частка грантів
Данія	56,9	43,1	59,7	40,3	61,6	38,4	62,7	37,3	62,3	37,7	61,8	38,2
Фінляндія	71,4	28,6	77,5	22,5			74,2	25,8	73,0	27,0	71,8	28,2
Франція	64,0	36,0					61,2	38,8	61,3	38,7	62,8	37,2
Італія	31,9	68,1	51,2	48,8	56,4	43,6	58,1	41,9	58,1	41,9		
Португалія	52,2	47,8	66,9	33,1	52,2	47,8	52,5	47,5				
Іспанія	64,3	35,7			64,2	35,8	62,7	37,3	61,1	38,9		
Швеція	82,0	18,0	80,9	19,1	79,4	20,6	79,6	20,4	80,4	19,6		
Англія	27,7	72,3	29,0	71,0			33,2	66,8	33,0	67,0	32,0	68,0
Албанія	5,7	94,3	4,1	95,9								
Болгарія	57,5	42,8	61,7	38,3	67,0	33,0	58,3	41,7	63,4	36,6	30,9	69,1
Чехія	73,2	26,8	76,2	23,8	65,0	35,0	61,8	38,2	52,2	47,8	53,7	46,3
Естонія	71,8	28,2	74,1	25,9	60,7	39,3						
Угорщина	40,2	59,8	49,8	50,2	49,6	50,4	50,4	49,6				

Латвія	75,1	24,9	73,0	27,0	71,9	28,1	68,2	31,8	70,9	29,1	69,0	31,0
Литва	72,8	27,2	78,2	21,8	89,7	10,3	44,1	55,9	44,5	55,5	45,7	54,3
Польща	70,6	29,4	65,9	34,1	60,2	39,8	60,9	39,1	49,6	50,4		
Румунія	66,0	34,0	65,1	34,9	89,1	10,9	93,6	6,4	100,0	0,0		
Словакія			83,7	16,3	79,2	20,8	45,3	54,7	43,6	56,4		
Словенія	74,5	25,5	78,4	21,6	79,1	20,9	54,5	45,5	54,1	45,9	55,9	44,1
Україна			85,7	14,3	56,5	43,5	53,7	46,3	52,8	47,2	50,5	49,5

Аналіз частки трансфертів або грантів в структурі доходної частини місцевих бюджетів європейських країн свідчить про наступне. До країн з найбільшою часткою трансфертів в структурі доходів місцевих бюджетів відносяться Албанія, Англія, Болгарія, Литва, Словакія, Польща. В Албанії цей показник становив 94,3 – 95,9 %, в Англії коливався від 66,8 % до 72,3 %, в Литві – у 2010 році зріс до 54,3 %, в Болгарії - у 2010 році зріс до 69,1 %, в Словакії - у 2010 році зріс до 56,4 %, в Польщі - у 2010 році зріс до 50,4 %. В групу країн з найнижчим показником частки трансфертів в структурі доходів місцевих бюджетів входять Швеція, де цей показник не перевищував 20,6 %, Фінляндія, де цей показник коливався від 22,5 % до 28,6 %, Латвія, де частка грантів становила від 24,9 % у 1995 році до 31,8 % у 2008 році, Румунія, де у 2009 році частка трансфертів становила 0 %. Решта країн – Данія, Франція, Італія, Португалія, Іспанія, Чехія, Естонія, Угорщина, Словенія, Україна відносяться до країн з середнім показником частки трансфертів в структурі доходів місцевих бюджетів.

Аналіз динаміки надходжень трансфертів з бюджету центрального уряду до бюджетів місцевих урядів починаючи з 1988 року свідчить, що в більшості європейських країн на початку 90-х років ХХ століття відзначалася тенденція до підвищення частки трансфертів у загальному обсязі надходжень бюджетів місцевих урядів. Наприкінці 90-х років ХХ століття відбулося незначне зменшення надходжень від центрального уряду до місцевих бюджетів у загальному обсязі надходжень.

Динаміка показника частки трансфертів у загальному обсязі надходжень бюджетів місцевих урядів унітарних постсоціалістичних європейських країн свідчить про зменшення в останні роки залежності від

трансфертів з бюджету центрального уряду в Румунії, Словенії, Угорщині, Болгарії, а також про збільшення частки трансфертів в Естонії, Чеській Республіці та в Україні.

Ступінь залежності місцевих бюджетів від фінансової допомоги центрального уряду свідчить про рівень децентралізації державних фінансів. На підставі проведеного аналізу, можна зробити висновок, що країни із найбільшою часткою трансфертів – Албанію, Англію, Болгарію, Литву, Словенію та Польщу можна віднести до групи країн із високим рівнем централізації державних фінансів. Країни із низькою залежністю місцевих урядів від фінансових ресурсів центральної влади – Швецію, Фінляндію, Румунію, Латвію можна віднести до таких, де фінансові системи є децентралізованими. Україна відноситься до країн із середнім рівнем децентралізації державних фінансів.

Основним джерелом надходжень до бюджетів місцевих урядів унітарних європейських країн-членів Європейського Союзу є поточні доходи. За міжнародними стандартами статистики державних фінансів, показник поточних доходів розраховується як сума податкових та неподаткових надходжень. Відповідно, загальний обсяг доходів бюджетів місцевих урядів без урахування грантів розраховується як сума поточних доходів та доходів від операцій з капіталом (капітальних доходів).

Основну частину - понад 70 % поточних надходжень бюджетів місцевих урядів, складають податкові надходження. Найвищий рівень податкових надходжень у загальному обсязі поточних доходів бюджетів місцевих урядів мають такі країни, як: Данія, де частка податкових надходжень змінилась з 85 % у 1995 році до 97,0 % у 2010 році, Швеція, де аналогічний показник змінився з 85, 9 % у 1995 році до 79,9 % у 2009 році, Литва, де частка податкових надходжень змінилась з 93,3 % у 1995 році до 88,2 % у 2010 році, Румунія, де даний показник становить біля 90 %. До країн з найнижчою часткою податкових надходжень відносяться Англія, де даний показник не перевищував в досліджуваному періоді 51,5 %, Албанія, де цей

показник не перевищував 51,1 % та Латвія, де в останні роки він знизився до 31 %. Україна відноситься до країн з високим рівнем податкових надходжень в структурі поточних доходів місцевих бюджетів – 78,0 % у 2005 році, 80,3 % у 2008 році, 83,3 % у 2009 році, 84,0 % у 2010 році

Подоходні податки, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості капіталу займають переважну частину всіх податкових надходжень місцевих бюджетів в таких країнах, як: Данія – 93,3 % в 2005 році та 93 % в 2010 році, Швеція – 100 %, Латвія – 80,4 % у 2005 році та 83,5 % у 2010 році, Литва – 89,5 % у 2005 році та 82,5 % у 2010 році Найнижча частка цих податків спостерігається у Англії – 0 %, Франції – 0 %, Іспанії – від 18,4 % до 18,8 %.

Вагомий внесок у доходну частину місцевих бюджетів європейських країн робиться завдяки податок на майно. Так, у Франції цей показник дорівнював 81,4 % у 2005 році та 77 % у 2010 році, Польщі – 46,4 % у 2005 році та 49,9 % у 2010 році Варто відзначити, що в Болгарії даний показник зріс в 2010 році до 100 %. Важливе значення в структурі податкових надходжень бюджетів місцевих урядів мають податки на майно у таких країнах, як Словаччина, Словенія, Польща (понад 20 % загального обсягу податкових надходжень), Латвія, Румунія, Угорщина, Болгарія та Литва (понад 10 %). Тоді як в Україні надходження від цього виду податків найнижчі серед унітарних європейських країн.

Внутрішні податки на товари і послуги складають переважну частину в таких країнах як Англія – 98,9 %, Іспанія – 52,1 % у 2005 році та 73,4 у 2010 році, Чехія – 39,6 – 39,9 %, Румунія – 39,4 – 39,8 %. В Україні податок з доходів фізичних осіб складає 75 – 78 % всіх податкових надходжень, а інші податки – 25 – 22 %. Показово, що в групі європейських країн податок на майно займає вагоме місце та складає від 5 до 100 % всіх податків. Проте в Україні цей податок був введений новим Бюджетним кодексом лише у 2011 році.

Неоднорідною є динаміка показників неподаткових надходжень до бюджетів місцевих урядів. Так, у Швеції й Великобританії протягом 90-х років ХХ століття відбулося збільшення частки доходів від підприємницької діяльності й власності – з 41 до 52 % у Швеції і з 51 до 54 % у Великобританії. У Данії, Франції та Іспанії на початку 90-х років ХХ століття цей показник мав тенденцію до підвищення, а наприкінці 90-х років цього століття він становив близько 10 %.

Динаміка частки доходів від підприємницької діяльності та власності в структурі неподаткових надходжень бюджетів місцевих урядів європейських країн становить більше 50 % у Великобританії та Швеції, що свідчить про фінансово-економічну незалежність місцевого самоврядування від централізованого чи децентралізованого типу фінансового забезпечення. Високий рівень самостійності в галузі економіки та фінансів, права розпоряджатися комунальною власністю відзначаються в Італії та Фінляндії, де цей показник сягає 20 %, у Данії та Іспанії - близько 10 %.

З розвитком економічної інфраструктури, підвищенням економічної активності протягом 90-х років ХХ століття зростають доходи від підприємницької діяльності та власності у неподаткових надходженнях бюджетів місцевих урядів у більшості постсоціалістичних країн. Обсяг цього виду неподаткових надходжень становить понад 40 % у Польщі, Чеській Республіці та Словенії, до 20 % - у Болгарії, Словаччині, Угорщині, близько 10 % - у Латвії та Румунії. Що стосується України, то вона має один з найнижчих показників цього джерела неподаткових надходжень серед європейських країн.

Частка адміністративних зборів та платежів, доходів від некомерційного та супутнього продажу, надходжень від штрафів і санкцій у структурі неподаткових надходжень бюджетів місцевих урядів Данії, Франції та Іспанії становить понад 60 %, у Великобританії - понад 40 %, у Швеції - понад 10 %

У законодавстві багатьох зарубіжних країн існують поняття - додатковий бюджет і приєднані бюджети. У Франції, наприклад, додатковий бюджет за своєю природою уточнює основний бюджет. В основному бюджеті не може бути точно враховано всіх можливих змін фінансових показників протягом бюджетного року. Ці зміни можуть стосуватися бюджету як поточного, так і інвестиційного. Таким чином, у разі потреби прийнятий основний місцевий бюджет можна скоригувати за допомогою додаткового бюджету. Прийняття додаткового бюджету дає можливість не вносити змін в основний бюджет. Додатковий бюджет також забезпечує зв'язок між основними бюджетами попереднього та поточного фінансового року. Він включає в поточному бюджетному році залишки і дефіцити бюджету попереднього фінансового року.

РОЗДІЛ 2. МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ ЯК СКЛАДОВА БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

2.1. Особливості розвитку системи фінансового забезпечення місцевих бюджетів

Завдання довгострокової стратегії щодо зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування України потребують вирішення питань стосовно потенційних можливостей наявного інструментарію формування доходів місцевих бюджетів у системі міжбюджетного регулювання.

Теоретичні основи вчення про місцеве самоврядування були закладені в кінці XVIII – першій половині XIX ст. представниками французької та німецької юридичних шкіл [86, с. 8].

Історично першою була науково обґрунтована «теорія вільної громади». На зміну теорії вільної громади прийшла «громадівська теорія місцевого самоврядування». В середині XIX ст. набула поширення державницька теорія місцевого самоврядування, основні положення якої були розроблені німецькими вченими Л. Штейном та Р. Гнейсом. На зміну цій теорії у XX ст. поширення отримала «теорія соціального обслуговування» [86, с. 8-9].

Особливі підходи щодо формування бюджетної системи України можна відслідкувати з початку XX сторіччя, коли було створено Українську Народну Республіку [100, с. 5]. Відразу ж стали вводитися нові економічні взаємовідносини, вирішувались воєнні питання щодо територій, що входили до колишньої Російської імперії. Відповідно до російських декретів у галузі фінансів український уряд отримав право затверджувати аналогічні декрети, положення та інструкції.

Законодавче ж становлення місцевих бюджетів було започатковане лише 10 липня 1918 року Конституцією РРФСР. В березні 1919 року на III Всеукраїнському з'їзді Рад Конституцію РРФСР було прийнято як

Конституцію УРСР. У відповідності до цієї Конституції вищою владою в УРСР був всеукраїнський з'їзд Рад наділений повноваженнями щодо розгляду найважливіших питань внутрішньої і зовнішньої політики, а також господарського, культурного і державного життя республіки [89, с. 67].

Першим правовим актом який передбачив місцеві податки і збори, стало Положення «Про грошові засоби і витрати місцевих Рад» від 3 грудня 1918 року. У цьому ж році прийнятий декрет ВЦВК і Раднаркому Росії який передбачив право місцевих Рад на встановлення 24-х видів місцевих податків і зборів [59, с. 111].

Згодом відповідно до Декрету «Про грошові кошти і витрати місцевих Рад» від 17 березня 1919 року, здійснено розмежування податків між окремими місцевими бюджетами. Визначені податки на користь: губерньських рад, повітових рад, міських рад, волосних рад.

Також, згідно із зазначеним декретом визначено дві групи доходів місцевих рад: кошти, що надходять з місцевих джерел (місцеві податки та збори, одноразові податкові надходження, доходи від господарських підприємств тощо); кошти, що надаються центральною владою (позики що надавались в результаті нестачі коштів).

В 1920 році міжрівневий поділ бюджетів було скасовано. Відновлення відбулось у 1921 році відповідно до Декрету «Про місцеві грошові кошти» від 22 серпня 1921 року. Суттєвим недоліком зазначеного декрету є відсутність питань щодо вирішення проблем наповнення місцевих бюджетів, у ньому зазначались лише питання щодо покриття кошторисних кредитів на місцеві потреби.

У січні 1922 року ухвалена Постанова «Про місцеві бюджети» відповідно до якої визначаються принцип покриття доходів місцевих бюджетів видатками та принцип самостійності затвердження місцевих кошторисів від загальнодержавних. З метою розподілу показників місцевих бюджетів затверджено їх перелік та встановлено порядок затвердження кошторисів місцевих бюджетів.

Розподіл податків у 1922 році здійснювався за двома групами: державні і комунальні. До державних належали прямі, непрямі податки і мита. До складу комунальних: податок із будівель, із майна, різні збори, надбавки до державних податків.

Згідно з адміністративно-територіальним поділом у 1922 році нараховувалось 12 губерній, 101 повіт та 1847 волостей [72, с. 8].

З 1923 року адміністративно-територіальний устрій ускладнився і виглядав так: “губернії - округи-райони-сільради”. Замість 101 повіту було утворено 53 округи, а замість 1847 волостей – 706 районів. Кількість сільрад становила 9307.

Слід зазначити, що протягом 1922-1924 років з метою збалансування доходів і видатків уряд неодноразово вносив зміни до нормативно-правових актів щодо регулювання місцевих бюджетів.

Таким чином, доходи місцевих бюджетів в 1921-1924 роках можна класифікувати за такими розділами: неподаткові надходження; відрахування від державних податків і неподаткових надходжень та надбавок до них; місцеві податки і збори.

Неподатковими надходженнями визначаються доходи від комунальних, торговельних, виробничих, сільськогосподарських підприємств тощо, які не входили в державні і республіканські трести. Також до неподаткових надходжень належать доходи від лісових розробок, дохід від земельних ділянок міст і додаткова рента від них; доходи від земель, лісів і надр переданих органам місцевого самоврядування. Зазначені надходження в 1923 - 1924 роках в СРСР склали 34,4% усіх доходів, а в УРСР – 40% [56, с. 95].

Відрахування від державних податків і неподаткових надходжень та надбавок до них включають: відрахування від державного єдиного сільськогосподарського податку; відрахування від промислового податку (45%); відрахування від мита на спадкову власність (50%); відрахування від державних неподаткових доходів (лісових доходів (побічного користування – 90% та ін. – 30%)); відрахування від використання земель, торф'яних боліт,

рибопромислових угідь (50%); орендна плата за продукцію рибних господарств (2%); відрахування від суми продажу державних фондів (40%) та надбавки. До яких належать: надбавки до податку з доходів (до 25%), а для окремих місцевостей до 50%, а також надбавки до державного промислового податку від вартості патенту. В структурі надходжень місцевих бюджетів в УССР в 1923-1924 роки відрахування від державних податків і неподаткових надходжень склали 13,4%, а надбавки - 19,4% [56, с. 96].

Місцевими податками і зборами визначаються податки і збори, які можуть встановлюватись місцевими органами влади. До них належать: податок з будов (з житлових будинків, фабрик, торгових приміщень, складів, театрів тощо); податок з власності (утримується з осіб які отримують вигоду від проведення видовищ в сільській місцевості); збір з деревини; податок з садів і городів; податок з транспортних засобів; разовий збір (з торгівлі на базарах без промислового патенту); податок з худоби; податок з товарів що доставляються залізничним транспортом; збір за ветеринарно-санітарний огляд худоби і тваринних продуктів; збір з рахунків в готелях і ресторанах; збір з відпочиваючих в лікувально-курортних зонах; податок з публічних видовищ; податок з плакатів, афіш (стягується в міських поселеннях); податок з біржових угод; податок з аукціонних продаж; збір за прописку в місцевості; збір за зміну імені та прізвища.

Частка коштів від місцевих податків і зборів в структурі надходжень місцевих бюджетів у 1923-1924 роках в УССР складала близько 6,5 % [56, с. 105].

Слід відмітити, що введення податку з будов та зарахування його до доходів місцевих бюджетів на сьогоднішній день може стати дієвим інструментом зміцнення та збалансування фінансової основи місцевого самоврядування.

У 1923 році з метою збалансування показників місцевих бюджетів прийнята постанова відповідно до якої органам місцевого самоврядування надано право на взяття довго- і короткотермінових позик не тільки з державного бюджету, а й у кооперативних, державних і приватних

організаціях, а також громадян. У 1924 році прийняте тимчасове положення про місцеві бюджети відповідно до якого визначений порядок затвердження місцевих бюджетів, їхній склад та їхні доходи.

До доходів місцевих бюджетів віднесено: прибутки від майна підприємств, частка відрахувань від державних податків та прибутків, місцеві податки і збори, кошти спрямовані з державного бюджету у вигляді допомоги.

Постановою ВЦВКУ у 1925 році введено в дію тимчасове положення «Про місцеві фінанси УСРР». Відповідно до якого визначено перелік місцевих податків і зборів, що застосовуються в Україні. В вересні цього ж року була ухвалена постанова ВЦВКУ і РНК УСРР «Про місцеві податки та збори», яка визначила детальний перелік місцевих податків і зборів, порядок їх застосування, а також детально визначено перелік надбавок до місцевих доходів по відношенню до зрівноважуючого збору з трестів, синдикатів, акціонерних спілок, банків в 100% розмірі.

У 1926 році відповідно до нового положення «Про місцеві фінанси УСРР» доходна частина місцевих фінансів поповнилася за рахунок надходжень від загальнодержавних податків і зборів: 61% від загальнодержавного промислового податку (до бюджетів кожної республіки); 62% від єдиного сільськогосподарського податку (до бюджетів кожної республіки); 50% надходжень від податку з майна, в якості успадкування та дарування; 40% від лісового доходу; 50% від експлуатації земельного майна загальнодержавного значення; 100% від судового мита за справами, що розглядалися в судах, які утримувалися з місцевих бюджетів тощо.

Згідно з Конституцією УСРР від 15 травня 1929 року визначено, що всі місцеві доходи та видатки об'єднуються в місцевий бюджет відповідно до законодавства Союзу радянських соціалістичних республік та законодавства Української соціалістичної радянської республіки (стаття 76). Стаття 79 цієї Конституції визначає, що для покриття видатків, віднесених зазначеним законодавством до місцевих бюджетів надаються прибуткові джерела [55].

Отже, у 20-тих роках ХІХ століття запроваджено елементи фінансового регулювання міжбюджетних відносин. На законодавчій основі регламентовано: процес складання та виконання місцевих бюджетів, функції місцевих органів влади та порядок місцевого оподаткування.

Крім цього відбулося становлення системи місцевих бюджетів відповідно до механізму бюджетного регулювання: регулюючі бюджети – губернські, обласні, республіканські, окружні; міські; низові – волосні, районні, сільські.

Суттєвими ознаками становлення місцевих фінансів у 1930-1931 роки є ухвалення низки урядових рішень стосовно: організаційного оформлення сільських бюджетів, складання дохідно-видаткових кошторисів, закріплення певних дохідних джерел за сільськими бюджетами тощо. В ході податкової реформи 1930-1932 років відбулося подальше звуження повноважень місцевих органів влади. До переліку місцевих податків і зборів віднесено лише податок з будов та земельну ренту [59, с. 112].

У 1932 році вийшла Спеціальна постанова, що несла зміни до механізму внутріреспубліканського і внутрікрайового бюджетного регулювання. Відповідно до постанови доходи державного і місцевого бюджетів розмежовані таким чином, що за місцевими бюджетами в повному обсязі закріплювались перш за все ті місцеві податкові і неподаткові джерела, які за своїм значенням не виходили за межі територій місцевих рад і виконкомів. Крім того, місцевим бюджетам повністю передані деякі загальнодержавні податки (прибутковий податок з фізичних осіб, прибутковий податок з кооперацій, промисловий податок тощо). Також, в доходи місцевих бюджетів повністю або частково були передані відрахування від загальнодержавних доходів.

Згідно з адміністративно-територіальним поділом у 1935 році нараховувалось 7 областей (Вінницька, Дніпропетровська, Київська, Одеська, Сталінська, Харківська, Чернігівська), 7 округів, 97 міських рад, 481 райони-сільські, 324 селищних рад та 11050 сільських рад [72, с. 8].

При розгляді структури доходів місцевих бюджетів у розрізі їх певних видів протягом 1930-1940 років можна виділити певні особливості.

За характером стягування доходи місцевих бюджетів розподілені таким чином: податкові, неподаткові, від господарської діяльності органів місцевих рад і виконкомів, а також від переданих в їх володіння майна та підприємств.

До складу податкових доходів місцевих бюджетів входять державні податки, повністю або частково передані органам місцевих рад, а також місцеві податки і збори. До неподаткових доходів належать надходження від власності підприємств місцевого значення, а також відрахування від загальнодержавних неподаткових доходів.

Всі доходи місцевих бюджетів за рівнем влади поділяються на доходи державного і місцевого значення. До доходів державного значення відносяться: державні податки, державні неподаткові надходження, дотації із загальнодержавних засобів. До доходів місцевого значення – місцеві податки і збори, а також всі місцеві неподаткові доходи.

У 1962-1963 роках проведена реорганізація органів влади за виробничим принципом: у 19 з 25 областей створено по 2 обласні ради (промислова та сільська), укрупнено райони до виробничих колгоспно-радгоспних управлінь. Кількість районів скоротилась до 460. В 1964 році відновлено обласні ради, ліквідовано поділ на промислові та сільські зони, а також ліквідовано промислові райони.

Слід зазначити, що структура надходжень місцевих бюджетів протягом 1980-1991 років в порівнянні до 1960-1974 років має певні відмінності. Зокрема відповідно до Статистичних щорічників 1960-1991 років, протягом 1960-1974 років до доходів місцевих бюджетів належать: податок з обороту, платежі державних підприємств і організацій з прибутку (доходу), прибутковий податок з кооперативних і громадських підприємств і організацій, прибутковий податок з населення, прибутковий податок з підприємств і організацій, місцеві податки та збори, у 1980 році добавляються - прибутковий податок з кооперативних і громадських

підприємств і організацій, державні податки з населення, надходження по грошово-речових лотереях, надходження від реалізації державних позик серед населення. В результаті змін в структурі надходжень місцевих бюджетів УРСР спостерігається тенденція значних змін обсягів надходжень.

В грудні 1990 року, було прийнято Закон “Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування”. Згідно з зазначеним законом скасовано підпорядкування рад та їх виконавчих органів по вертикалі та виокремлено місцеві бюджети.

Відновлення місцевого самоврядування у 1990 році стало важливою передумовою загальної політичної трансформації нашого суспільства. Проте, законом “Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування” не були розмежовані повноваження та фінансово матеріальні блага між органами влади різних рівнів.

З 1991 року розпочався новий етап розвитку місцевих фінансів в Україні як самостійній державі. Правовий фундамент якого закладений з прийняттям у 1996 році Конституції України.

Дослідження формування доходів місцевих бюджетів Української РСР у механізмі бюджетного регулювання СРСР показало, що одним із напрямків зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування є запровадження податку на нерухомість. Аналогом якого в українській практиці місцевого оподаткування (УРСР) був податок з будов. Поетапне запровадження податку на нерухоме майно та закріплення його за місцевими бюджетами сприятиме зміцненню та збалансуванню фінансової основи місцевого самоврядування.

2.2. Аналіз та оцінка дохідної частини місцевих бюджетів

З початку фінансової децентралізації доходи місцевих бюджетів стрімко зростають: якщо у 2014 році їх обсяг становив 68,6 млрд грн, то за п'ять років, очікується, що зростуть майже в 4 рази та за підсумками 2019 року складатимуть 267 млрд грн.

Такі результати стали можливими завдяки розширенню повноважень і підвищенню зацікавленості органів місцевого самоврядування у збільшенні надходжень до місцевих бюджетів, реалізації заходів щодо залучення резервів їх наповнення та підвищення ефективності адміністрування податків і зборів (рис.2.2.1.)

Рис. 2.2.1. Власні доходи загального фонду місцевих бюджетів, млрд.грн.

За підсумками 2018 року, власні доходи загального фонду у розрахунку на одного жителя зросли, у порівнянні з 2017 роком, на 21,5% і склали 6032,9 гривень. Обсяг надходжень податку на доходи фізичних осіб у розрахунку на одного жителя зріс на 25,5% і склав 3557,9 грн, місцеві податки і збори на одного жителя зросли на 16,1% і склали 1570,6 гривень.

Динаміка надходжень до бюджетів ОТГ випереджає темпи зростання доходів по інших рівнях місцевих бюджетів.

Надходження власних доходів місцевих бюджетів 665 ОТГ за 2018 рік зросли на 62,1% та склали 20,9 млрд грн (+8,0 млрд грн).

Враховуючи, що нові 299 ОТГ, у яких перші місцеві вибори були проведені в 2017 році, тільки в 2018 році отримали 60% надходжень від податку на доходи фізичних осіб до своїх бюджетів, то їх власні ресурси у порівнянні з аналогічним періодом минулого року зросли в 2,7 рази та склали 9,7 млрд грн (+6,2 млрд грн).

Разом з цим, темп зростання власних доходів 366 ОТГ (утворених у 2015-2016 роках), які у 2017 році вже отримували зарахування 60% ПДФО до своїх бюджетів, становить +19,8% (+1,8 млрд грн) (табл. 2.2.2)

Таблиця 2.2.2

НАДХОДЖЕННЯ ВЛАСНИХ ДОХОДІВ 665 ОТГ
за січень - грудень 2018 р., порівняно з січнем - груднем 2017 р., млн. грн.

Платежі до бюджету	665 ОТГ, Всього				з них:							
					366 ОТГ, що об'єдналися у 2015 та 2016 роках				299 ОТГ, що об'єдналися у 2017 році			
	Надходження		Відхилення		Надходження		Відхилення		Надходження		Відхилення	
	2017 рік	2018 рік	+/-	%	2017 рік	2018 рік	+/-	%	2017 рік	2018 рік	+/-	%
Всього, із них:	12 873,1	20 865,3	7 992,2	162,1%	9 299,5	11 138,3	1 838,8	119,8%	3 573,6	9 727,1	6 153,4	272,2%
Податок на доходи фізичних осіб	5 223,3	11 880,3	6 656,9	227,4%	5 223,3	6 444,4	1 221,1	123,4%	-	5 435,9	-	-
Акцизний податок	1 522,8	1 538,7	16,0	101,0%	794,4	806,8	12,5	101,6%	728,4	731,9	3,5	100,5%
Місцеві податки і збори, із них:	5 614,4	6 701,5	1 087,1	119,4%	2 962,0	3 533,9	571,9	119,3%	2 652,4	3 167,6	515,2	119,4%
Плата за землю	2 698,1	2 997,4	299,3	111,1%	1 407,8	1 581,3	173,5	112,3%	1 290,3	1 416,1	125,8	109,7%
Єдиний податок	2 646,2	3 299,1	652,9	124,7%	1 408,4	1 740,3	331,8	123,6%	1 237,8	1 558,8	321,0	125,9%
Податок на нерухоме майно	245,9	373,6	127,8	152,0%	132,7	195,8	63,1	147,5%	113,2	177,9	64,7	157,2%

У власних доходах загального фонду місцевих бюджетів найбільшу частку займають надходження від сплати податку на доходи фізичних осіб – 138,1 млрд грн або 59% від загальної суми власних доходів місцевих

бюджетів. У порівнянні з 2017 роком, надходження ПДФО в цілому по Україні зросли на 27,5 млрд грн або на 24,9%.

У структурі доходів загального фонду 26,1% складає частка місцевих податків і зборів, яких у 2018 року надійшло 60,9 млрд грн. По усіх місцевих бюджетах України приріст місцевих податків і зборів відносно 2017 року складає 16,1%, по бюджетах міст обласного значення – 12,6%. По бюджетах 665 ОТГ надходження місцевих податків і зборів зросли на 19,4%, що на 3,3% перевищує середній показник приросту по місцевих бюджетах України.

Про фінансову спроможність місцевих бюджетів свідчить залишки коштів на казначейських рахунках місцевих бюджетів. Станом на 01 січня 2019 року, залишки коштів усіх місцевих бюджетів України становили 49 млрд грн, із яких на рахунках загального фонду – 31,8 млрд грн. Залишки коштів місцевих бюджетів міст обласного значення становили 7,7 млрд грн, із яких на рахунках загального фонду – 5,4 млрд грн. Залишки коштів на рахунках ОТГ склали 5,1 млрд грн, із яких на рахунках загального фонду – 4,2 млрд грн.

Держава також збільшила обсяги надання бюджетної підтримки місцевим органам влади на розвиток громад та розбудову інфраструктури. Так, якщо у 2014 році було передбачено регіонам з державного бюджету на підтримку соціально-економічного розвитку лише 0,5 млрд грн, то в 2018 році обсяг коштів на реалізацію інфраструктурних проектів склав 19,37 млрд грн, а на 2019 рік передбачено 20,75 млрд грн, що у 41,5 рази більше, ніж було у 2014 році.

Крім того, на 2019 рік передбачена субвенція на будівництво, реконструкцію, ремонт та утримання доріг загального користування місцевого значення в сумі 14,7 млрд грн. Варто зазначити, що показники виконання бюджетів відображають загальний соціально-економічний стан відповідної території та її потенціал до подальшого розвитку. Наявність достатніх ресурсів у місцевих бюджетах є індикатором того, що територіальна громада має можливість надавати більш якісні та більш

різноманітні послуги своїм жителям, реалізовувати соціальні та інфраструктурні проекти, створювати умови для розвитку підприємництва та залучення інвестицій, розробляти програми місцевого розвитку та фінансувати інші заходи для всебічного покращання умов проживання жителів громади. Реформа децентралізації сприяє якісному покращенню життєвого середовища для мешканців громад, створенню реальних умов для всебічного розвитку територій та людських ресурсів, формування засад дієвого місцевого самоврядування.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ЗМІЦНЕННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ

3.1. Проблеми наповнення місцевих бюджетів

На сьогодні фінансова самостійність місцевих бюджетів передбачена відповідними правовими нормами Бюджетного кодексу України. З реалізацією окремих кроків бюджетно-податкової децентралізації також було розширено фінансову самостійність місцевих бюджетів через: встановлення єдиних нормативів відрахувань від загальнодержавних податків; відміну системи індикативного планування Міністерством фінансів України показників місцевих бюджетів; формування єдиного кошика доходів загального фонду та розширення джерела його наповнення; формування та введення в дію системи вирівнювання податкової спроможності території тощо.

Основним джерелом надходжень до місцевих бюджетів є податкові доходи, які визначаються як передбачені податковим законодавством України загальнодержавні та місцеві податки, збори й інші податкові платежі. В процесі реформи місцевого самоврядування відбулося розширення дохідної бази місцевих бюджетів в результаті: перерозподілу загальнодержавних податків та зборів; запровадження нових податкових платежів; передачі з бюджету розвитку до місцевих бюджетів єдиного податку, податку на майно та екологічного податку.

Разом з тим, зміни в системі оподаткування характеризувалися зменшенням кількості податків і спрощенням їх адміністрування. Проте зменшення кількості податків не означало зниження фіскального навантаження на платників податків, а лише оптимізацію та структурування системи оподаткування. Складна економічна, соціальна та політична ситуація вимагала збільшення доходів державного і місцевих бюджетів для забезпечення зростаючих видатків. Так, було запроваджено військовий збір,

оподаткування пасивних доходів фізичних осіб, зростання ставок та розширення податкової бази при оподаткуванні акцизним податком, податком на нерухоме майно, відмінним від земельної ділянки.

Зменшення кількості податків не спричинило зниження надходжень до місцевих бюджетів, оскільки, як уже зазначалося, відбувалося їх об'єднання: по-перше, встановлено плату за користування природними ресурсами, до складу якої увійшли чотири податки і збори (збір за користування радіочастотним ресурсом України, плата за користування надрами, збір за спеціальне використання води, збір за спеціальне використання лісових ресурсів); по-друге, сформовано місцевий податок на майно, який охоплює податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, транспортний податок та плату за землю, яка переведена для зарахування до місцевих бюджетів з державного бюджету.

Основним податковим джерелом наповнення місцевих бюджетів є податок на доходи фізичних осіб. До бюджетно-податкової децентралізації 75% надходжень цього податку зараховувалося до доходів бюджетів міст обласного значення, 25% – до доходів сіл, їх об'єднань, селищ і міст районного значення. Якщо порівняти ці дані з розподілом, прийнятим у 2014 р., бачимо, що бюджети сіл, селищ та міст районного значення більше не одержують цього важливого джерела доходів, що позначилося на рівні їх фінансової самостійності. Разом з тим, існують й інші проблеми, пов'язані з надходженням цього податку до місцевих бюджетів. По-перше, податок на доходи фізичних осіб виконує функцію макроекономічного стабілізатора та регулювання економічної ситуації на локальному рівні, впливаючи безпосередньо на реальні доходи населення та діяльність суб'єктів господарювання та будучи повністю залежним від впливу цих факторів.

Відтак, на обсяги надходження податку на доходи фізичних осіб впливає рівень тіньової економіки і, зокрема, розміри заробітної плати, яка виплачується “в конвертах” без відповідних відрахувань до бюджету, рівень безробіття та прихована зайнятість населення тощо. По-друге, податок на

доходи фізичних осіб, який сплачується податковим агентом-юридичною особою, її філією чи відділенням, зараховується до місцевого бюджету за місцезнаходженням суб'єкта (ст. 64 Бюджетного кодексу України). Натомість, цього правила дотримуються не усі платники, сплачуючи податок до бюджетів за місцем реєстрації юридичної особи або розташуванням головного офісу, внаслідок чого місцеві бюджети територіальних громад недоотримують значні обсяги податку на доходи фізичних осіб.

Для забезпечення місцевих бюджетів доходами в результаті реформування було запроваджено акцизний податок з реалізації підакцизних товарів. Оподаткуванню підлягають обсяги реалізації нафтопродуктів, алкогольних напоїв і тютюнових виробів. Аналізуючи основні аспекти справляння цього податку впродовж останніх років, можна зауважити його важливість для місцевих бюджетів сіл, селищ, об'єднаних територіальних громад і міст районного значення, оскільки саме на локальному рівні цей податок став одним із основних джерел наповнення бюджетів та забезпечення фінансової самостійності.

Попри це, особливістю справляння акцизного податку є територіально-географічне розташування адміністративно-територіальної одиниці (розташування біля важливих транспортних сполучень й у приміській зоні) через наявність автозаправних станцій, які і стали основними платниками акцизного податку з реалізації підакцизних товарів. Відтак, результатом запровадження цього податку стала, з одного боку, поява вагомого дохідного джерела для місцевих бюджетів, з іншого – зростання соціально економічної диференціації фінансового забезпечення територіальних громад. 8 лютого 2017 р. Постановою Кабінету Міністрів України “Деякі питання зарахування частини акцизного податку з виробленого в Україні та ввезеного на митну територію України пального до бюджетів місцевого самоврядування” існуючий досі механізм справляння податку скасовано.

Натомість, визначено, що 13,44% акцизного податку з виробленого та ввезеного пального буде зараховуватися до місцевих бюджетів. При цьому

розподіл надходжень між місцевими бюджетами буде відбуватися щоденно. Одним аспектом дослідження системи податкових доходів місцевих бюджетів є визначення місця та ролі місцевих податків і зборів в їх доходах. В зарубіжних країнах місцеві податки і збори відіграють особливу роль у наповненні місцевих бюджетів.

Передусім, вони є одним із інструментів органів місцевого самоврядування, призначення якого полягає у стимулюванні розвитку підприємництва на території адміністративно-територіального утворення, покращення й оновлення інфраструктурних об'єктів, а також залучення на територію громади інвестиційних ресурсів. В Україні до початку реформи місцевого самоврядування місцеві податки і збори складали 3–4% доходів місцевих бюджетів. На сьогодні до цієї групи податків належить майновий податок, який містить плату за землю, податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, транспортний податок, єдиний податок, туристичний збір і збір за паркування транспортних засобів.

Характеризуючи податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, слід зауважити, що впродовж останніх років відбулося розширення податкової бази при оподаткуванні цим платежем. Запровадження податку на нерухоме майно характеризувалося як встановлення “податку для багатих”. Сьогодні цей платіж втратив (внаслідок розширення бази оподаткування) такий статус. Тому його встановлення має бути зрозумілим та прийнятним для людей. А зарахування його до місцевих податків і зборів дає змогу простежити використання коштів, зібраних від оподаткування нерухомого майна.

Окрім того, органи місцевого самоврядування мають право коригувати у відповідних межах бази оподаткування та податкової ставки, що дає можливість уникнути обкладання цим податком малозабезпеченого населення. Це стосується не лише об'єктів житлової нерухомості, а й комерційної та нежитлової. У власності малозабезпечених жителів, зокрема у сільській місцевості, часто є і нежитлові присадибні будівлі, які, згідно з

законодавством, підлягають під оподаткування. Це негативний момент оподаткування податком на нерухоме майно, оскільки в селах, де такі будівлі (сараї, гаражі, погребі, літні кухні, хліви тощо) є на кожному подвір'ї, сплата податку за їх наявність сильно вдарить по доходах населення. Тому необхідним є запровадження обмежень щодо видів, кількості і площі таких будівель, визначення пільг при їх оподаткуванні та контроль за їх використанням. Відповідно до Закону України від 28.12.2014 р. № 71 “Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи” плату за землю також віднесено до місцевих податків і зборів.

Слід зауважити, що надходження в місцеві бюджети плати за землю становить близько 12% їх доходів, тобто до складу місцевих податків і зборів віднесено стабільне вагоме джерело одержання доходів. Відтак, проаналізувавши основні податкові надходження до місцевих бюджетів, можна зробити такі висновки: по-перше, результатом реформи місцевого самоврядування стала зміна складу та структури податкових надходжень до місцевих бюджетів, що, проте, не позначилося на обсязі податкових ресурсів бюджетів. Відтак, низький рівень фінансової самостійності місцевих бюджетів та їх залежність від фінансової підтримки з центру надалі залишається невирішеним питанням; по-друге, формування нового складу і структури податкових доходів місцевих бюджетів спричинило зростання соціально-економічної диференціації розвитку територіальних громади; по-третє, зміна складу місцевих податків і зборів забезпечила збільшення їх частки в доходах місцевих бюджетів, що стало одним із основних позитивних кроків реформування та дало органам місцевого самоврядування нові важелі впливу на розвиток території; по-четверте, зміна умов оподаткування акцизним податком з реалізації підакцизних товарів ще раз показала нестабільність податкової системи, що негативно позначається на можливостях розвитку громад та їх інвестиційній привабливості.

Високий рівень фіскального перерозподілу, існуючий в системі функціонування бюджетів, ставить завдання формування ефективної структури бюджетних видатків, спрямованих на підтримку соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць. Вагомість формування обдуманого видаткової політики полягає в її функціонуванні як джерела забезпечення реалізації потреб суспільства та впливі на формування якісного середовища ведення підприємницької діяльності, сприяння інвестиційної привабливості адміністративно-територіальних одиниць, зокрема, регіонів. Відповідно до ст. 64 Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні”, формування видатків місцевого бюджету проводиться відповідно до розмежування видатків між бюджетами, що визначено Бюджетним кодексом України, для забезпечення виконання органами місцевого самоврядування своїх повноважень.

При цьому розмежування видів видатків між місцевими бюджетами формується на основі принципу субсидіарності та максимального їх наближення до споживача суспільних послуг. Дослідження розподілу видатків місцевих бюджетів ставить питання про доцільність їх поділу на власні та делеговані. Як звертають увагу представники науково-експертного середовища, “питання розподілу видатків на фінансування власних та делегованих повноважень є доволі дискусійними, базуються на застарілих стереотипах і потребують подальшого вдосконалення”.

Причиною цього є проблема співвідношення цих видів видатків місцевих бюджетів у їх складі. Видатки на забезпечення делегованих повноважень містять видатки на освіту, охорону здоров'я, соціальний захист та соціальне забезпечення, державне управління тощо і становлять основну частку видатків місцевих бюджетів. Натомість, видатки на виконання власних повноважень, які спрямовуються на вирішення питань локального рівня, в складі видатків місцевих бюджетів становлять незначну частину. Таким чином, основним результатом видаткової політики, зосередженої на фінансуванні делегованих повноважень, є функціонування місцевих

бюджетів як інструменту соціально-економічної політики центрального рівня державної управлінської системи, наслідком чого, знову ж таки (як і у випадку формування податкової бази місцевих бюджетів), є зниження рівня фінансової самостійності місцевих бюджетів, неврахування інтересів та особливостей розвитку регіонів і адміністративно-територіальних одиниць локального рівня.

З проблеми неефективності розподілу видатків впливає проблема незадовільної структури видатків місцевих бюджетів. Якщо звернути увагу на ранжування основних напрямів фінансування в загальній структурі проведених видатків Зведеного бюджету України за останнє десятиліття зрозуміло стає орієнтованість видаткової політики держави на забезпечення та реалізацію саме видатків соціального спрямування. Слід зауважити, що це – тенденція функціонування бюджетної системи України з періоду її становлення як незалежної держави і до сьогодні.

Переважаючі видатки соціального спрямування над видатками, що спрямовуються на забезпечення стратегічних програм економічного розвитку, має негативний ефект на розвиток бюджетної системи й економіки країни загалом і характеризується такими аспектами: – “проїдання” бюджетних коштів не сприяє соціально-економічному зростанню, тобто не сприяє формуванню додаткових джерел наповнення місцевих бюджетів; – видаткова політика соціального спрямування характеризується постійним збільшенням потреби у фінансових ресурсах для реалізації соціальних видатків, що вимагає постійного зростання доходів місцевих бюджетів, яке, при цьому, не має жодного економічного підґрунтя; – зростання потреби у фінансових ресурсах для проведення соціальних видатків вимагає їх залучення з інших джерел, зокрема, шляхом запозичень, що є деструктивним чинником фінансової стабільності держави.

Політика формування видатків бюджетів, в структурі яких стабільно висока частка видатків соціального спрямування, не забезпечує високого рівня соціального захисту населення та характеризується низькими

показниками якості життя. Відтак, постає необхідність реформування видаткової політики місцевих бюджетів та держави загалом і проведення структурних реформ складових соціальної сфери держави для підвищення результативності використання фінансових ресурсів державного та місцевого бюджетів. Слід зауважити, що зростання видатків соціального спрямування відбувається на тлі зменшення видатків капітального спрямування, що є іншим аспектом проблеми формування ефективної видаткової політики місцевих бюджетів. При цьому капітальні видатки, які сьогодні фінансуються з місцевих бюджетів, охоплюють, в основному, видатки на ремонт та реконструкцію, а відтак, лише дотично забезпечують виконання функції стабілізації та забезпечення розширеного економічного відтворення, підтримки розвитку галузей економіки, модернізацію інфраструктури, розвитку науково-технічного потенціалу та інноваційних технологій. Такий напрямок використання капітальних видатків впливає і на рівень фінансової автономії місцевих бюджетів, оскільки “унеможлиблює проведення органами місцевого самоврядування власної політики, пов’язаної з фінансуванням розвитку місцевого господарства”.

Таким чином, аналізуючи особливості здійснення видаткової політики місцевих бюджетів, слід зробити такі висновки: – розподіл видаткових повноважень між бюджетами різних рівнів характеризується нечіткістю та дублюванням; – основна питома вага в складі видатків місцевих бюджетів належить видаткам на забезпечення делегованих повноважень. Видатки на забезпечення власних повноважень складають невелику частку, що посилює залежність місцевих бюджетів від державного бюджету; – основним напрямком видатків місцевих бюджетів є забезпечення видатків соціального спрямування, що характеризує бюджетну політику держави як “політику проїдання”; – сформований механізм забезпечення видатків місцевих бюджетів забезпечує повну залежність місцевих бюджетів та дій органів місцевого самоврядування від рішень на центральному рівні. Дослідження стану формування та використання місцевих бюджетів дало змогу зробити

висновок: місцеві бюджети в Україні розбалансовані, дохідна частина таких бюджетів характеризується неспроможністю забезпечити фінансування не лише програм розвитку регіонів, а й надання основних суспільних послуг. Питання розбалансованості місцевих бюджетів вирішується за допомогою надання з державного бюджету міжбюджетних трансфертів. У результаті прийняття змін до Бюджетного кодексу України у грудні 2014 р. було змінено систему міжбюджетних трансфертів і сформовано нову систему бюджетного вирівнювання.

Так, основними видами міжбюджетних трансфертів є: базова дотація (трансферт, наданий з державного до місцевого бюджету для вирівнювання податкоспроможності відповідної території); субвенції; реверсна дотація (трансферт, який передається з місцевого бюджету до державного для забезпечення горизонтального вирівнювання податкової спроможності території); додаткові дотації. Базова та реверсна дотації – це протилежні за напрямом руху грошові потоки, основна мета існування яких полягає у забезпеченні горизонтального вирівнювання податкової спроможності місцевих бюджетів.

Механізм горизонтального вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів показано на рис. 3. Таким чином, якщо значення індексу податкоспроможності становить 0,9–1,1, вирівнювання не здійснюється; якщо менше 0,9 – місцевому бюджету надається базова дотація обсягом 80% від суми, необхідної для досягнення значення індексу 0,9; якщо більше 1,1 – з відповідного місцевого бюджету передається реверсна дотація – 50% суми, яка перевищує значення індексу 1,1. При цьому, вирівнювання здійснюється лише з урахуванням податку на прибуток підприємств і податку на доходи фізичних осіб для обласних бюджетів та податку на доходи фізичних осіб для інших місцевих бюджетів.

Основними позитивними моментами запровадження горизонтального вирівнювання податкової спроможності місцевих бюджетів є такі: – по-перше, формування реверсної дотації здійснюється на основі аналізу доходів

по двох податках (податку на прибуток та податку на доходи фізичних осіб), що не впливає на рівень зацікавленості органів місцевого самоврядування щодо акумулювання якнайбільших обсягів доходів до місцевих бюджетів; – по-друге, базова дотація забезпечує 80% необхідних фінансових ресурсів, інші 20% мають бути закумульовані на рівні відповідного місцевого бюджету, що є одним із факторів стимулювання громад до розвитку. Якщо порівняти аналізовану систему бюджетного вирівнювання з попередньою, бачимо повне оновлення механізму надання міжбюджетних трансфертів та їх складу. Передусім, змінилася структура трансфертів, що спрямовуються з державного бюджету до місцевих.

До реформування основним видом трансфертів були дотації вирівнювання, що свідчило про “розбалансованість і необхідність вирівнювання дохідної спроможності місцевих бюджетів” [8]. Після проведення реформи держава почала використовувати інший інструмент бюджетного вирівнювання – субвенції. Враховуючи те, що субвенція є цільовим трансфертом, її використання означає обмеження рівня впливу органів місцевого самоврядування на її використання та посилення залежності місцевих бюджетів від розподілу фінансових ресурсів на центральному рівні. Якщо до реформи 2014 р. видатки на забезпечення виконання делегованих повноважень місцевих бюджетів були враховані при визначенні дотації вирівнювання з державного бюджету, то з 2015 р. для виконання цих повноважень було спрямовано та надано на місцевий рівень освітню, медичну субвенції тощо. При цьому, органи місцевого самоврядування втрачають можливість впливу на розподіл і використання наданих ресурсів, оскільки вони мають цільовий характер. Але залишки по освітній субвенції та субвенції на підготовку робітничих кадрів на кінець року, згідно з Законом України “Про внесення змін до Бюджетного кодексу України” від 2 березня 2015 р. № 212-VIII, у випадку повного впродовж року забезпечення поточних видатків установ і відсутності заборгованості не повертаються до державного бюджету, а залишаються для їх використання

на проведення капітальних видатків. Це позитивний аспект формування субвенцій, оскільки стимулює до ефективного використання коштів.

Окремо слід звернути увагу на те, що головними розпорядниками коштів, які надаються до місцевих бюджетів у вигляді субвенцій, є профільні міністерства: у випадку надання освітньої та субвенції на підготовку робітничих кадрів – Міністерство освіти та науки України, медичної та субвенції на забезпечення медичних заходів окремих державних програм – Міністерство охорони здоров'я України, соціальних субвенцій – Мінсоцполітики України. Основною метою такого кроку є посилення відповідальності профільних міністерств за розвиток галузей та ефективне витрачання коштів. Окрім цього, таким нововведенням переслідується і мета максимізації зусиль профільних міністерств на реалізацію державної політики в конкретних галузях, тобто забезпечення комплексного підходу до питання розвитку відповідної сфери та узгодження планів розвитку галузей з наявними ресурсами. Попри це, недосконалим є порядок розрахунку обсягів трансфертів та їх перерахування.

Передусім, розподіл медичної, освітньої і субвенції на підготовку робітничих кадрів не передбачає врахування термінів виплати заробітної плати й оплати комунальних послуг, наслідком чого стане накопичення кредиторської заборгованості за цими виплатами. Таким чином, дослідження формування нової системи міжбюджетних трансфертів і горизонтального вирівнювання податкової спроможності місцевих бюджетів характеризується такими аспектами: – зміною структури міжбюджетних трансфертів, що надаються з державного до місцевих бюджетів на користь субвенцій, результатом чого є зниження впливу органів місцевого самоврядування на обсяги та напрямки використання наданих ресурсів і посилення централізації фінансових ресурсів; – можливістю використання механізму горизонтального вирівнювання податкової спроможності місцевих бюджетів як інструменту стимулювання розвитку адміністративно-територіальних одиниць; – посиленням відповідальності профільних міністерств за розвиток

відповідних галузей через їх функціонування як головних розпорядників коштів у рамках розподілу фінансових ресурсів та їх надання у вигляді відповідних субвенцій.

3.2. Соціально-економічні фактори впливу на формування дохідної частини місцевих бюджетів

Перспективними розробками законодавчого врегулювання питань зміцнення фінансового забезпечення місцевих бюджетів є схвалення Концепції реформування місцевих бюджетів, розробка проекту Податкового Кодексу України, а також розробка пропозицій щодо внесення змін до Бюджетного кодексу України. Враховуючи те, що сьогодні проводиться активна робота з розробки проекту Податкового кодексу України, в якому передбачається розділ «Місцеві податки і збори» та нової редакції Бюджетного кодексу України, прийняття зазначених законів зможе стати важливим чинником зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування, а також посилити вплив системи формування доходів місцевих бюджетів на соціально-економічний розвиток та підвищення добробуту громадян України на основі якісних критеріїв надання суспільних послуг.

Відповідно до Концепції реформування місцевих бюджетів затвердженої розпорядженням КМУ від 23 травня 2007 року № 308-р. основним завданням проведення реформи місцевих бюджетів є зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування.

В рамках зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування передбачається: посилити зацікавленість органів місцевого самоврядування у зростанні власних доходів шляхом стимулювання збільшення реальних обсягів виробництва, валової доданої вартості, тощо; щорічне підвищення питомої ваги загального фонду місцевих бюджетів у зведеному бюджеті на 1-2%; підвищити рівень самодостатності місцевих бюджетів шляхом

удосконалення податкового законодавства; визначення у Бюджетному кодексі оптимального розподілу податків і зборів між державним та місцевими бюджетами, перерозподілу доходів між рівнями місцевих бюджетів і доходами місцевих бюджетів, тощо.

Слід зазначити, що проведення зазначених змін передбачено здійснювати двома етапами. Отже на сьогоднішній день виникла необхідність виявити існуючі тенденції врегулювання зазначених питань зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування.

Сучасна система адміністративно-територіального устрою України є трирівневою: вищий рівень управління складають Автономна Республіка Крим, області (24) та міста Київ і Севастополь; середній – райони (490) й міста обласного підпорядкування (457); нижчий – райони в містах (118), міста районного підпорядкування, селища і села [3, с. 62]. Вона характеризується високим ступенем централізації влади та недостатніми можливостями органів місцевого самоврядування щодо надання громадянам якісних послуг.

Загальна кількість місцевих бюджетів станом на 2 вересня 2009 року складає 12110 бюджетів тоді як безпосередні відносини з державним бюджетом має близько 691 місцевий бюджет.

Основна роль місцевого самоврядування в забезпеченні економічного розвитку регіонів полягає в керівній ініціативі щодо регіональної політики, в адмініструванні розроблених бюджетних програм, у створенні сприятливого середовища для мобілізації необхідних ресурсів, а також найбільш ефективно їх використання.

Загальний стан місцевих бюджетів в Україні характеризується високим ступенем дотаційності та низькою забезпеченістю власними джерелами надходжень.

Відзначається низький рівень нарощення органами місцевого самоврядування власної дохідної бази.

Виникла необхідність у передбаченні додаткового фінансового ресурсу спрямованого на зменшення диференціації фінансової забезпеченості місцевого самоврядування. Зазначене обумовлюється, також, тим, що фінансові нормативи бюджетної забезпеченості не відображають переліку задекларованих державою соціальних зобов'язань. Аналіз надходжень місцевих бюджетів показав зниження ролі місцевих податків і зборів та неподаткових надходжень в місцевих бюджетах. Питома вага місцевих податків і зборів та неподаткових надходжень за 2004-2008 роки в середньому складає відповідно 1,0% та 6,1%.

З метою зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування відповідно до нової редакції Бюджетного кодексу передбачається розширення дохідної бази місцевих бюджетів за рахунок передачі з державного бюджету частини коштів від плати за ліцензії й сертифікати; зборів за спеціальне використання водних ресурсів та забруднення навколишнього середовища; плати за використання інших природних ресурсів та за надані в оренду ставки.

Також до II кошика місцевих бюджетів в повному обсязі віднесено плату за землю, надходження від адміністративних штрафів, плату за торговий патент на здійснення деяких видів підприємницької діяльності, податок на нерухомість та податок з власників транспортних засобів. Таким чином зроблені лише перші кроки щодо зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування. Загалом розглядаючи процес формування доходів місцевих бюджетів як один з основних факторів забезпечення належних темпів реформування. Ми побачимо, що дієвість механізму реалізації змін щодо зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування залежить від вирішення поставлених завдань в Законі Про Державний бюджет на відповідний рік, зокрема шляхом закріплення за місцевими бюджетами джерел надходжень.

Слід відмітити, що вперше за останні роки незалежності України, формування державного бюджету України базується на основних засадах

Державної програми економічного і соціального розвитку України.

Таким чином, передбачається зростання доходів місцевих бюджетів у 2009 році за рахунок таких нових джерел фінансування: коштів від реалізації безхазяйного майна (у тому числі такого, від якого відмовився власник або отримувач), знахідок, спадкового майна (у разі відсутності спадкоємців за заповітом і за законом, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини, а також відмови від її прийняття), майна, одержаного територіальною громадою в порядку спадкування чи дарування, а також валютних цінностей і грошових коштів, власники яких невідомі; 70% збору за забруднення навколишнього середовища (на період підготовки та проведення фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу в Україні) до міських бюджетів приймаючих міст обласного значення та міста Києва.

Оскільки, прогнозні показники місцевих бюджетів що ґрунтуються на прогнозах основних соціально-економічних показників розвитку країни на сьогоднішній день виконують роль скоріше довідкової інформації і не є основою для планування фінансових показників щорічного бюджету. Така ситуація здебільшого пояснюється відсутністю затвердженої методології середньострокового прогнозування показників місцевих бюджетів. До основних моментів які мають бути враховані при розробці даної методології українські науковці відносять [49, с. 21]: процес середньострокового прогнозування бюджету повинен мати імітаційно-сценарний характер (розробка 3-х груп сценарних прогнозів – песимістичні, базові, оптимістичні); має бути окреслено коло проблем які можуть виникнути з високим ступенем ймовірності; виходячи з середньострокових прогнозів, слід розробити комплекс заходів щодо коригування політики держави; слід оцінювати обсяг видатків у розрізі головних розпорядників бюджетних коштів за роками відповідного періоду.

Основними завданнями податково-бюджетної політики на середньострокову перспективу визначають входження України до світової

економічної системи; підвищення рівня життя населення та державних соціальних стандартів; побудову інноваційно-інвестиційної моделі розвитку економіки, а також узгодження стратегічних цілей та пріоритетів розвитку держави та регіонів.

Отже, під факторами прямого впливу розуміються фактори, зміна яких безпосередньо призводить до зміни обсягів надходжень до бюджету. Доцільним є проведення аналізу впливу цих факторів на складову надходжень місцевих бюджетів.

Серед них можна виокремити групи економічних, політико-правових, демографічних та соціально-культурних факторів, а саме:

1) економічні:

- рівень економічного розвитку країни в цілому та окремих адміністративних одиниць;
- рівень середньої заробітної плати;
- рівень податкостроможності населення
- рівень перерозподілу ВВП;
- рівень інфляції;
- наявність комунальних підприємств та об'єктів комунальної власності;
- ставка банківського відсотка за депозитами та кредитами;
- кон'юнктура грошового ринку та динаміка валютного курсу.

2) політико-правові:

- рівень автономії місцевих бюджетів;
- розподіл податкових надходжень між рівнями бюджетної системи;
- наявність фінансових санкцій та податкових пільг;
- стабільність податкової системи

3) демографічні:

- чисельність населення;
- частка зайнятого населення та рівень безробіття;

- міграційний рух населення.

4) соціально-культурні:

- податкова культура населення та платіжна дисципліна;
- ставлення людей до праці та якості життя.

На сьогодні органи місцевого самоврядування не забезпечуються необхідними фінансовими ресурсами для виконання делегованих повноважень. В якості компенсаційних витрат від ПДФО місцеві бюджети отримують галузеві субвенції, які мають чітко зазначену ціль: медична, освітня, на підготовку кадрів, що забезпечує виключення випадків перерозподілу зазначених коштів на інші видатки. Тобто місцеві органи отримали конкретні цільові кошти, причому цілі, на які вони використовуються, місцеві органи не можуть змінювати. Через недостатню ресурсну базу місцеві бюджети не в змозі повною мірою профінансувати потреби розвитку територій.

Відбулися позитивні зміни, але залишається ряд проблемних питань. До них належать:

- зростання інфляції;
- ухилення від сплати податків не тільки підприємств, які по різних причинах не мають можливості сплачувати податки, але й поширюється тенденція до несплати податків фінансово здорових підприємств;
- тінізація доходів;
- надмірний ступінь централізації бюджетних коштів;
- відсутність дієвих стимулів для місцевих органів влади до збільшення обсягу доходів місцевих бюджетів;
- відсутність необхідної фінансової бази, що могла б забезпечити виконання органами місцевого самоврядування делегованих і власних повноважень.

Для забезпечення своєчасного та належного наповнення місцевих бюджетів політика держави повинна спрямовуватися на досягнення фінансової незалежності місцевого самоврядування; чітке законодавче

закріплення бюджетних повноважень і відповідальність влади при формуванні доходної частини місцевих бюджетів; формування доходної частини на підставі об'єктивної оцінки їх податкового потенціалу, економічних та демографічних особливостей регіону; пошук альтернативних джерел наповнення доходної частини бюджетів фінансовими ресурсами; створення відповідних стимулів для нарощення доходів.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Реформування системи формування місцевих бюджетів України відповідно до умов фінансової децентралізації характеризується проблемами, вирішення яких та пришвидшення реформи місцевого самоврядування можливе за умови реалізації подальших реформ. Реформування системи податкових надходжень місцевих бюджетів характеризується зростанням ролі місцевих податків і зборів, що є позитивним результатом децентралізації; зменшення надходжень до бюджетів місцевого самоврядування основного бюджетоутворюючого податку (податку на доходи фізичних осіб), що в основному суперечить принципам фінансової децентралізації, нестабільність, що, передусім, впливає на інвестиційну привабливість регіонів. Відтак, першочерговим є розробка й обрання алгоритму формування доходів місцевих бюджетів з чітко визначеною направленістю на забезпечення фінансової спроможності і його реалізація на постійній основі.

Система видатків місцевих бюджетів характеризується соціальною спрямованістю та формуванням відповідно до вимог і завдань уряду. Першочерговим завданням реформування цієї системи є спрямування частини фінансових ресурсів на здійснення капітальних видатків і забезпечення виконання власних повноважень органів місцевого самоврядування.

Реформована система міжбюджетних трансфертів характеризується новим підходом щодо забезпечення вирівнювання спроможності місцевих бюджетів для надання суспільних послуг. Проте використання субвенцій як цільового трансферту знижує рівень участі органів місцевого самоврядування у використанні наданих з державного бюджету фінансових ресурсів.

Місцеві бюджети є ваговою складовою бюджетної системи країни, тому зміна умов їх формування і виконання може суттєво позначитися на

збалансованості бюджетної системи, фінансовій безпеці в цілому. Наявність значної кількості проектів законодавчих актів, які передбачають зміну політичного, адміністративного та бюджетного устрою, посилює імовірність виникнення ризиків у бюджетній сфері.

Основними проблемами, на вирішення яких має спрямовуватися реформа місцевого самоврядування в Україні є: значні регіональні диспропорції та поглиблення депресивності окремих територіальних громад і регіонів в цілому; недосконалість правового регулювання питань статусу територіальних громад і повноважень місцевих влад, а також неврегульованість функціонування місцевого самоврядування; недостатнє фінансове та матеріально-технічне забезпечення територіальних громад; низька якість життя громадян; неефективне управління власністю територіальних громад та система надання послуг населенню.

Виходячи з наявних проблем територіальних громад, основною метою проведення реформи місцевих бюджетів має бути: створення законодавчого забезпечення умов для розвитку територіальних громад як життєздатних конкурентоспроможних соціально-економічних систем, ефективних суб'єктів політичних, економічних та соціальних відносин; надання місцевому самоврядуванню чітко визначеного рівня державної підтримки, що забезпечить його функціонування як надійного та міцного фундаменту народовладдя, вагомого чинника економічного й соціального розвитку країни.

Досягнення головної мети реформи місцевих бюджетів забезпечується, зокрема, виконанням таких основних завдань: нормативно - правове врегулювання питань статусу територіальних громад, адміністрування внутрішньої діяльності, механізмів створення їх об'єднань; приведення алгоритму конституційно-правового регулювання відносин в сфері місцевого і регіонального розвитку з центральною владою у відповідність з вимогами європейського конституціоналізму, враховуючи національні традиції та особливості; вдосконалення законодавства про місцеві вибори; розроблення та впровадження механізму функціональної інтеграції територіальних громад

для вирішення спільних питань місцевого життя; реалізація принципу субсидіарності через оптимальне розмежування повноважень органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади; зміцнення матеріальної та фінансової основ місцевого самоврядування, що має забезпечуватися розвитком організаційно-правових механізмів державної підтримки територіальних громад, запровадженням диференційованого механізму в наданні державою допомоги окремим категоріям громад, оптимізацією бюджетного процесу шляхом його переорієнтації на потреби різних категорій територіальних громад та вдосконаленням міжбюджетних відносин; законодавчого врегулювання відносин у сферах землекористування, комунального господарства, використання та охорони природних ресурсів, підвищення соціальних гарантій, державного стимулювання господарської ініціативи територіальних громад, їх членів, що забезпечить процедуру зрозумілого наповнення місцевого самоврядування самовідновлювальними внутрішніми ресурсами; розробка та прийняття Муніципального кодексу України, що забезпечить впровадження системного та концептуального підходу в правовому регулюванні місцевого самоврядування, узгодженість та органічність оновлення нормативно-правової бази, подолання проблеми дезінтегрованості та безсистемності під час законотворчого процесу, напрацювання нових законодавчих актів на основі реальних потреб територіальних громад, імплементацію європейських стандартів місцевого самоврядування; інтегрування реформи місцевого самоврядування у загальну реформу публічної адміністрації через впровадження публічного менеджменту та принципів «доброго врядування»; залучення громадян до активної співпраці з органами місцевого самоврядування та прийняття управлінських рішень шляхом належної мотивації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаменко І.П. Інституційні засади формування місцевих бюджетів як складової соціально-економічного розвитку територій : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. [«Фінансова політика у системі соціально-економічного розвитку України»], (м. Київ, 17–18 квітня 2013 р.) / відп. ред. І.Я.Чугунов. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2013. – С. 87–89.
2. Азаренкова Г.М., Борисенко І.І. Фінанси / Навчальний посібник. – К.: Знання, 2008. – 279 с.
3. Алексеев І. В. Бюджетна система : навчальний посібник [Текст] / Алексеев І. В., Ярошевич Н. Б., Чушак-Голобородько А. М. – К. : Хай – Тек Прес, 2007. – 376 с .
4. Алексеев І.В. Міжбюджетна система: навч. посіб. / І.В. Алексеев, Н.Б. Ярошевич, А.М. Чумак-Голобородько. – К. : Хай-Тек Прес, 2008. – 376 с.
5. Андрейченко О. Нові підходи до формування дохідної бази місцевих бюджетів/ О. Андрейченко // Фінанси України. - 2009. - №7. - С. 84-87.
6. Апатова Н.В. Інституційний чинник економічного зростання / Н.В. Апатова // Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І Вернадського. Серія: Економіка і управління. – 2010. – Т. 23 (62). № 1. - С. 22-29.
7. Артус М. М. Фінанси: Навч. посіб. для студ. вищ. екон. навч. закл.– К.: Європ. ун-т, 2005. – 196 с.
8. Артус М.М. Бюджетна система України : навч. посіб. / М. М. Артус, Н. М. Хижа. – К. : Вид-цтво Європейського ун-ту, 2007. – 220с.
9. Артус М.М. Система організації функціонування фінансів // Актуальні проблеми економіки. – 2006.– №7.– С.56–64
10. Б'юкенен Джеймс М. Суспільні фінанси і суспільний вибір: Два протилежних бачення держави / М. Джеймс Б'юкенен, Ричард А.

- Масгрейв ; [пер. с англ. А. Іщенко]. – К. : Видавничий дім «КМ Академія», 2004. – 175 с.
- 11.Бадида М.П. Фінансове забезпечення місцевих бюджетів: сучасний стан та перспективи вдосконалення / М.П. Бадида // Формування ринкових відносин в Україні. – 2009. – №8. – С. 35-39.
 - 12.Базилевич В.Д. Державні фінанси: Навч. посібник/ В.Д.Базилевич, Л.О.Баластрик; За заг. ред. Базилевича В.Д. – 2-ге вид., допов. і перероб.– К: Атіка, 2004.– 368с.
 - 13.Балацький, Є. О. Бюджет міста у системі фінансів території [Текст] : монографія / Є. О. Балацький. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2011. – 302 с.
 - 14.Баранова В. В. Сучасні питання проблематики розвитку міжбюджетних відносин в Україні. / В. В. Баранова, В. В. Глущенко.– Х.: Константа, 2006. – 116 с.
 - 15.Барецький В.І. Зміцнення фінансової автономії місцевої ради і самоврядування / В.І. Барецький // Фінанси України. – 2005. – № 1. – С. 65–69.
 - 16.Басманова І. Порядок перевірки звітів про виконання бюджетів / І. Басманова // Казна України. - 2011. - № 5. - С. 34-39.
 - 17.Бескид Й. Теоретичні засади бюджетної децентралізації: нормативна та позитивна теорія бюджетного федералізму / Й. Бескид // Світ фінансів. – 2007. – № 4. – С. 116-121.
 - 18.Бескид Й. Формування доходів державного бюджету / Й. Бескид, М. Каленський // Світ фінансів. – 2006. – № 3. – С. 186-192.
 - 19.Бечко П. К. Місцеві фінанси : Навч. посібник / П. К. Бечко, О. В. Ролінський. – К : Центр учбової літератури, 2007. – 192с.
 - 20.Бечко П.К. Фінанси. Навч. посіб./ П.М. Боровик, П.К. Бечко, Л.Д.Тулуш, В.П. Бечко. – Львів: „Новий світ–2000”, 2011. – 345 с.
 - 21.Біла О.Г. Фінансове планування і прогнозування: Навч. посібник/ О. Г. Біла. – Львів : Компакт–ЛВ, 2005. –312с.

- 22.Бланкарт Ш. Державні фінанси в умовах демократії: Вступ до фінансової науки / Шарль Бланкарт ; [пер. з нім. С. І. Терещенко та О. О. Терещенка ; передмова та наукове редагування В. М. Федосова]. – К. : Либідь, 2000. – 654 с.
- 23.Близнюк О. С. Місцеві фінанси в Україні: правове регулювання : навч. посіб. / О. С. Близнюк, Н. Л. Губерська, О. А. Музика, Р. А. Ксенко ; за заг. ред. О. С. Близнюк // Академія муніципального управління ; НДІ фінансового права. – К. : Дакор ; КНТ, 2007. – 311 с.
- 24.Близнюк О.П., Лачкова Л.І., Оспіщев В.І. Фінанси. Навчальний посібник. – К.: Знання, 2006. – 415с
- 25.Близнюк О.С., Губернська Н.Л., Музика О.А., Ксенко Р.А. Місцеві фінанси в Україні: правове регулювання: Навчальний посібник. - К.: Дакор, КНТ, 2007. - 316 с.
- 26.Бліщук К.М. Державні та місцеві фінанси. Бюджетний процес : навч. посіб. / К. М. Бліщук, Л. Р. Михайлишин. – 2-ге вид. перероб. і доп. – Л. : ЛРІДУ НАДУ, 2011. – 176 с.
- 27.Богачов С. В. Проблеми й перспективи формування місцевих бюджетів у великих містах (у світлі реформування податково-бюджетного законодавства України) / С. В. Богачов // Схід. — 2011. — № 1 (108). — С. 8-12.
- 28.Боголіб Т. М. Середньострокове бюджетне планування як бюджетний механізм стимулювання економічної активності в Україні / Т. М. Боголіб // Інвестиції: практика і досвід. – 2011. – №12. – С. 121 – 125.
- 29.Боголіб Т.М Фінансове забезпечення розвитку територіальних громад / Економічний вісник Переяслав-Хмельницького університету. – 2012. – №19/1. – С.175–178.
- 30.Боголіб Т.М. Бюджетна система України: підручник / Т.М. Боголіб. – К.: Корпорація, 2011. – 452 с.

31. Бойцун Н.Є. Адаптація європейського досвіду управління місцевими фінансами в Україні самоврядування / Н.Є Бойцун // Фінанси України. – 2005. – №5. – С. 6–11.
32. Бондаренко И. О контроле за использованием бюджетных средств / И. Бондаренко // Экономист. – 2011. – №10. – С. 74-76.
33. Бондаренко Н. Фінансова та бюджетна звітність головних розпорядників місцевих бюджетів / Н. Бондаренко // Все про бухгалтерський облік. – 2012. – №33. – С. 58-60.
34. Бондаренко О. В. Проблемы дефицитности бюджетов стран еврозоны в условиях кризиса / О. В. Бондаренко, Л. В. Фещенко // Трансформація фінансових відносин : матеріали IV міжнародного симпозиуму (Харків, 10 лист. 2011 р.) / МФУ, ХІФ УДУФМТ. – Х. : [ХІФ УДУФМТ], 2011. – С. 65.
35. Бондарук Т. Г. Організація управління місцевими фінансами в контексті світового досвіду / Т. Г. Бондарук // Актуальні проблеми економіки. – Київ, 2011. – № 7 (121). – С. 222-231.
36. Бондарук Т. Г. Становлення інституту місцевих фінансів / Т. Г. Бондарук // Формування ринкових відносин в Україні. - 2011. - № 5. - С. 208-212.
37. Бондарук Т. Концептуальні засади реформування місцевих бюджетів України / Т. Бондарук // Світ фінансів. – 2011. – №2. – С. 168–171.
38. [Бондарук Т.Г. Місьцеве самоврядування і місцеві фінанси в умовах адміністративного реформування: розвиток продуктивних сил і регіональна економіка // Актуальні проблеми економіки. – Київ, 2011. – № 5 \(119\). – С. 162–169.](#)
39. Бондарук Т.Г. Обґрунтування стратегії управління фінансами місцевого самоврядування //Актуальні проблеми економіки. – Київ, 2006. – № 11. – С. 63-72.

- 40.Браян Татт, Пат Грей, Ольга Крайник. Регіональний економічний розвиток / Браян Татт, Пат Грей, Ольга Крайник. – Львів, Ліга-прес, 2003. – 380 с.
- 41.Бугай Т.В., Галюта А.А. Програмно-цільовий метод у бюджетному процесі: зарубіжний досвід і можливості його використання в Україні. // Вісник ЖДТУ. – 2011. – № 3 (57). – С. 206–210.
- 42.Булавинець В. Теоретичні засади видатків соціального призначення з місцевих бюджетів / В. Булавинець // Світ фінансів. – 2011. – №4. – С. 81-90
- 43.Булгакова С.О. Державні фінанси : Фінанси. Бюджетна система України. У 5-ти томах - Том 1 [Текст] / [С. О. Булгакова, Л. І. Василенко, Л. В. Єрмошенко та ін.] – К. : НВП «АВТ лтд», 2004. – 400 с.
- 44.Булгакова С.О. Формування і функціонування бюджетної системи України: Монографія / С. О. Булгакова, О. Т. Колодій, Л. В. Єрмошенко, Л. І. Василенко, Т. О. Масленнікова. / За заг. ред. А. А. Мазаракі. – К.: КНИГА, 2003. – 343 с.
- 45.Булгакова С.О., Єрмошенко Л.В., Єрмошенко А.М. Бюджетна система України. ОКЛ. КНТЕУ, 2012. – 122 с.
- 46.Булгакова С.О., Микитюк І.С. Фактори впливу на обсяг та структуру бюджетних видатків / С.О. Булгакова, І.С. Микитюк // Казна України. – 2012. – № 3 (18). – С. 6–10.
- 47.Бураківський І. В., Зайчикова В. В. Фінансова політика органів місцевого самоврядування: Навч. посіб. – К.: Нора-принт, 2003. – С. 56–82.
- 48.Буряк П. Ю. Фінанси [Текст] : підручник / П. Ю. Буряк, С. Д. Смолінська, Н. Б. Татарин ; МОНУ; ЛДФА. – К. : Хай-Тек Прес, 2010. – 392 с.

49. Буряченко А.Є. Самооподаткування як резерв зростання доходів бюджетів місцевого самоврядування / А.Є. Буряченко // Фінанси України. – 2009. – № 2. – С. 44–50.
50. Бюджет реформ і розвитку [Текст]// Людина і праця. – Київ. – 2011. – № 1. – С. 2-4.
51. Бюджет України за 2005 р. / [Статистичний збірник]. – К. : МФУ, 2006. – 292 с.
52. Бюджет України за 2006 р. / [Статистичний збірник]. – К. : МФУ, 2007. – 299 с.
53. Бюджет України за 2007 р. / [Статистичний збірник]. – К. : МФУ, 2008. – 295 с.
54. Бюджет України за 2008 р. / [Статистичний збірник]. – К. : МФУ, 2009. – 296 с.
55. Бюджет України за 2009 р. / [Статистичний збірник]. – К. : МФУ, 2010. – 303 с.
56. Бюджет України за 2010 р. / [Статистичний збірник]. – К. : МФУ, 2011. – 291 с.
57. Бюджет України за 2011 р. / [Статистичний збірник]. – К. : МФУ, 2012. – 298 с.
58. Бюджетна політика держави [Текст]// Інвестгазета: нормативна база. – Київ. – 2010. – №27-28(745). – С. 22-31.
59. Бюджетна політика та боргова стратегія України у 2003 році / За ред. д-ра екон. наук І.О. Луніної – К.: Ін-т екон. прогнозування НАН України, 2002. – 96 с.
60. Бюджетна політика та бюджетне планування в умовах прогнозованої невизначеності: регіональний рівень : наук.-метод. розробка / авт. кол. : А. Г. Ахламов, О. В. Голинська. - К. : НАДУ, 2010. - 44 с.
61. Бюджетна політика у контексті стратегії соціально-економічного розвитку України: У 6 т. / Редкол.: М.Я. Азаров (голова) та ін. – Т. 5: Реформування міжбюджетних відносин і зміцнення фінансової основи

- місцевого самоврядування / М.Я. Азаров, Ф.О. Ярошенко, В.Г. Бодров та ін. – К.: НДФІ, 2004. – 400 с.
62. Бюджетна система : підручник / В. В. Бабіченко [та ін.] ; за наук. ред.: В. М. Федосов, С. І. Юрій . – К. : Центр учбової літ. ; Тернопіль : Економічна думка, 2012 . – 871 с.
63. Бюджетна система України та Євросоюзу : монографія / С. О. Булгакова, О. І. Барановський, Г.В. Кучер та ін. ; за заг. ред. А. А. Мазаракі. – К. : Центр підготовки навчально-методичних видань КНТЕУ, 2010. – 409 с.
64. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456–VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
65. Бюджетний моніторинг: аналіз виконання бюджету за 2011 рік / [І. Ф. Щербіна, А. Ю. Рудик, В. В. Забенко та ін.]; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи, USAID. — К., 2011. — 96 с.
66. Вакуленко В.М., Гринчук Н.М. Державна регіональна політика: Навчальний посібник. – К.: Вид-во НАДУ, 2007. – 64 с.
67. Василенко Л.І. Формування місцевих бюджетів та соціальне партнерство / Л.І. Василенко, А.В. Василенко // Вісник КНТЕУ. – 2011. – №1. – С. 50–57.
68. Василик О. Д. Державні фінанси України / О. Д. Василик. – К. : НІОС, 2002. – 608 с.
69. Василик О. Д. Бюджетна система України : підручник / О. Д. Василик. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 544 с.
70. Василик О.Д. Государственный бюджет СССР: Учеб. пособие для студентов экон.ин-тов. обуч. по спец. "Финансы и кредит " / Под ред. Н.Я. Глушенко. – К.: Вища школа, 1982. – 279 с.
71. Василик О.Д. Державні фінанси України: підручник / О.Д. Василик, К.В. Павлюк. – К.: Центр навч. л-ри, 2003. – 608 с.
72. Василик О.Д. Теорія фінансів: навч. посіб. / за ред. О.Д. Василика. – К. : ЦНЛ, 2005. – 480 с.

73. Ватченко О.Б. Науково-методичні основи соціально-економічного розвитку потенціалу регіону, спрямованого на формування якісного життя населення : монографія / О. Б. Ватченко. – Дніпропетровськ : ДДФА, 2010. – 116 с.
74. Вахненко Т.П. Місцеві позики у системі фінансування місцевих інвестицій // Збірник тез доповідей Міжнар. наук.-практ. конф. "Організаційні та економічні проблеми розвитку муніципальних утворень". – Тернопіль: Економічна думка, 2006. – С. 121-126.
75. Вахович І. М. Методичні підходи до формування стратегії розвитку інформаційної економіки регіонів України / І. М. Вахович, С. О. Пиріг, Л. І. Іщук // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 4. – С. 208-216.
76. Вдовенко Л. О. Фінанси: Навч. посіб. / Л. О. Вдовенко, Н. М. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 452 с.
77. Вишнівська Н. В. Роль держави у регулюванні економіки і міжбюджетних відносин / Н. В. Вишнівська // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 9. – С. 74-82.
78. Вишнівська Н. В. Трансферти в системі міжбюджетних відносин / Н. В. Вишнівська // Формування ринкових відносин в Україні. - 2011. - № 5. - С. 45-48.
79. Владимиров К. М. Місцеві фінанси : навчальний посібник / Владимиров К. М., Чуйно Н. І., Рогальський О. Ф. – Херсон : Олді-Плюс, 2006. – 352 с.
80. Владимиров К.М. Бюджетна система [Текст] : навч. посіб. / К. М. Владимиров, Л. О. Абсава, Л. В. Владимірова, Т. К. Мінза. – К. : Кондор, 2009. – 220 с.
81. Владимиров К.М. Місцеві фінанси : навч. посіб. / К. М. Владимиров, Н. Г. Чуйко, О. Ф. Рогальський. - Херсон: Олді-плюс, 2009.-352 с.
82. Власюк Н. І. Місцеві фінанси [Текст] : навч. посіб. / Н. І. Власюк, Т. В. Мединська, М. І. Мельник. – К. : Алерта, 2011. – 328 с.

83. Волохова І. С. Міжбюджетні відносини в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку [Текст] : монографія / І. С. Волохова ; Одес. держ. екон. ун-т. – Одеса : [Атлант], 2010. – 234 с.
84. Воротіна М. В. Місцеві бюджети в Україні: деякі проблеми правового регулювання в умовах реформа / М. В. Воротіна // Часопис Київського університету права. — 2010. — № 4. — С. 117-120.
85. Воротіна Н.В. Місцеві бюджети в Україні: деякі проблеми правового регулювання в умовах реформи / Н. В. Воротіна // Часопис Київського ун-ту права. - 2010. - № 4. - С. 117-121.
86. Всесвітня декларація місцевого самоврядування // Місцеве та регіональне самоврядування України. – К.: 1994. – Вип. 1–2 (6–7). – С. 65–69.
87. Гапонюк М. А. Місцеві фінанси : навч.-методич. посіб. / М. А. Гапонюк, В. П. Яцюта, А. Є. Буряченко, А. А. Славкова ; Київський національний економічний університет. – К. : КНЕУ, 2002. – 183 с.
88. Гайдамаченко В. Особливості перерахування місцевими бюджетами залишків невикористаних коштів субвенцій до державного бюджету по завершенні бюджетного року / В. Гайдамаченко // Казна України. – 2012. – №1. – С. 25-28
89. Галушак М.П. Прогнозування соціально-економічних процесів: [навчальний посібник]. / М.П. Галушак. – Тернопіль: ТДТУ, 2009. – 101 с.
90. Ганущак Ю. І. Місцеві бюджети/ Ю. І. Ганущак; Ін-т громадян. сусп-ва. -К.: Легальний статус, 2011.-48 с.
91. Гапанюк М.А. Місцеві фінанси: Навч.–метод. Посібник для самоств. вивч. дисц. / М.А. Гапонюк, В.П. Яцюта, А.Є. Буряченко, А.А. Славкова. – К.: КНЕУ, 2002. – 184 с.
92. Герчаківський С. Д. Місцеве оподаткування в Україні: традиції, реалії та напрямки удосконалення / С. Д. Герчаківський // Фінанси України. – 2003. – № 2. – С. 44–49.

93. Гетьман К. М. Ресурсні збори та платежі як фактор підвищення фінансової самостійності місцевих бюджетів / К. М. Гетьман // Методологія, методи та інструментарій фінансово-економічного та організаційно-правового регулювання відтворювальних процесів за інноваційно-інвестиційною моделлю : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Чернівці, 24-25 листопада) / МФУ, МОНМС України, БДФА [та ін.] ; [гол. ред. В.В. Прядко]. – Чернівці : [БДФА], 2011. – С. 236-240
94. Голюков А.П. Економіка зарубіжних країн [Текст] : навч. посіб. / А. П. Голюков, О. Г. Дейнека, Л. О. Позднякова, П. О. Черномаз. – К. : ЦНЛ, 2008. – 464 с.
95. Голюков А.П., Казакова Н.А., Шуба О.А. Економіка України. – К.: Знання, 2009. – 286 с.
96. Головченко О. М. Формування механізмів стабільного розквіту регіону : монографія / О. М. Головченко. – Одеса : ОДУВС, 2009. – 424 с.
97. Грабчук О. Фінансове прогнозування невизначеності економічних процесів на макрорівні : моногр. / О. М. Грабчук. – Дніпропетровськ: Вид. Біла К. О., 2012. – 358 с.
98. Григорська О. С. Світовий досвід формування бюджетної політики / О. С. Григорська // Формування ринкових відносин в Україні. – 2011. – № 11. – С. 202-204.
99. Гуцалюк Л. П. Проблеми казначейського обслуговування місцевих бюджетів та основні питання їх контролю / Л. П. Гуцалюк, І. В. Басанцов // Вісник СНАУ. – Випуск № 2(19). – 2005. – С. 26-31.
100. Гушта О.В. Порядок формування та використання коштів місцевих бюджетів // Фінанси України. - 2005. - № 1. - С. 10-15.
101. Гушта О.В. Порядок формування та використання коштів місцевих бюджетів / О.В. Гушта // Фінанси України. – 2005. – № 1. – С. 10–15.

102. Дегтяренко З. Досвід наповнювання місцевих бюджетів // Казна України. - 2007. - № 4-5. - С. 29-32.
103. Демків О.І. Вплив фінансової кризи на бюджети органів місцевого самоврядування (на прикладі Львівської області) / О.І. Демків // Фінанси України. – 2011. – № 8. – С. 76–89.
104. Державні фінанси в розвинутих країнах: Пер. з англ. – К.: К.І.С., 2006. – 400 с.
105. Державні фінанси в розвинутих та перехідних країнах: збірка на честь Ричарда Берга / Ред. Х. Мартинес-Васкес. – К.: КІС, 2006. – 400 с.
106. Кириленко О. Теоретичні та практичні аспекти фінансового механізму забезпечення органів місцевого самоврядування в Україні / О.Кириленко // Світ фінансів. – 2010. – № 1. – С. 17-27.
107. Легкоступ І.І. Доходи місцевих бюджетів у сучасних соціально-економічних умовах / І.І. Легкоступ // Наукові праці НДФІ. – 2007. – № 2. – С. 39–43.
108. Макогон В.Д. Системи регулювання міжбюджетних відносин зарубіжних країн в умовах фінансово-економічної кризи : [„Фінансово-бюджетна складова в умовах трансформації економіки ”], (м.Київ, 26–27 квіт. 2010 р., Ч. I) / редкол. : І. Я. Чугунов (голова) [та ін.]. – К. : ДННУ АФУ, 2010. – С. 30–34.
109. Макогон В.Д. Становлення фінансової науки в Україні / В.Д. Макогон // Вісник КНТЕУ. – 2012. – № 4. – С. 14–24.
110. Остріщенко Ю.В. Перспективи розвитку місцевих фінансів у 2008-2009 роках: матеріали наук.-практ. конф. [«Розвиток фінансової системи України в умовах економічної глобалізації»], (м. Київ, 15–16 квітня 2008 р.). [У 2-х ч.] / Редкол.: І.Я. Чугунов (голова) [та ін.] – К. : НДФІ, 2008. – Ч.2. – С. 84-89.
111. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР (зі змінами і доповненнями). - [Електронний

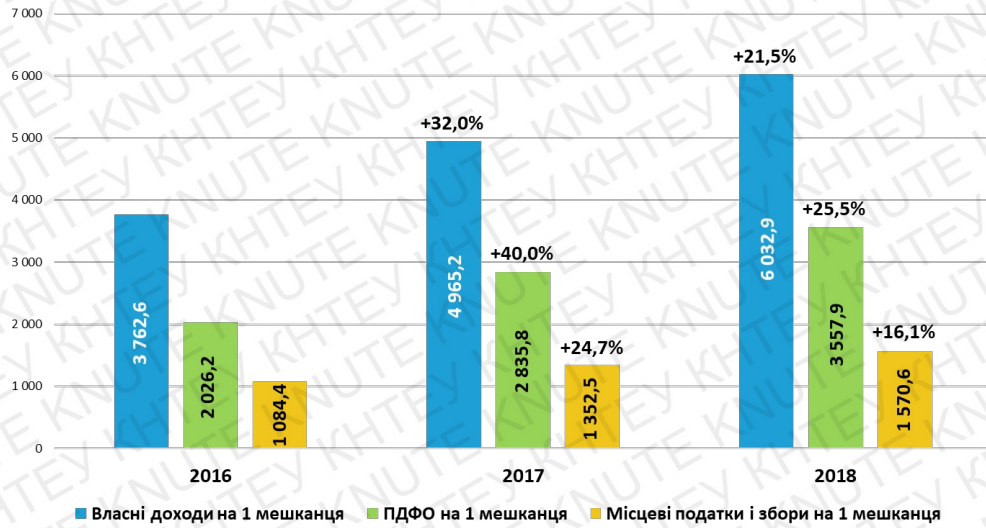
- ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>.
112. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 р. № 586-14 (зі змінами і доповненнями). - [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>.
113. Самошкіна О.А. Методологічні основи оцінки ефективності та результативності бюджетних програм : Всеукр. наук.-практ. конф. [«Фінансова політика як складова економічного розвитку»], (Київ, 18–19 квітня 2012 р.) : тези доп. / відп.ред. І.Я.Чугунов. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. – С. 70–71.
114. Федосов В.М. Бюджетна система : підруч. / за наук. ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. – К. : Центр учбов. літератури ; Тернопіль : Екон. думка, 2012. – 871 с.
115. Чугунов І. Я. Формування доходів місцевих бюджетів Української РСР у механізмі бюджетного регулювання СРСР / І. Я. Чугунов, В. Д. Макогон // Наукові праці НДФІ. – 2008. – Вип. 2 (43). – С.3–12..
116. Чугунов І.Я. Теоретичні засади розвитку бюджетних відносин / І.Я. Чугунов // Вісник КНТЕУ.– 2011. – № 4. – С. 13–22.
117. Чугунов І.Я., Крайник О.П. Бюджет розвитку як складова фінансово-економічної системи регіону / І.Я. Чугунов, О.П. Крайник // Наукові праці НДФІ. – К., 2006. – Вип. 4(37). – С. 3-11.
118. Чугунов І.Я., Остріщенко Ю.В. Напрями застосування програмно-цільового методу планування місцевих бюджетів / І.Я. Чугунов, Ю.В. Остріщенко // Наукові праці НДФІ. – 2009. – № 3. – С. 3–11.
119. Щербина І.Ф. Сучасні інструменти фінансового планування: навчальний посібник / [Під заг.ред. І.Ф.Щербини]; ІБСЕД, Проект «Змінення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФЕІ-II) впровадження», USAID. – К.: Нора-Друк, 2012. – 128 с.

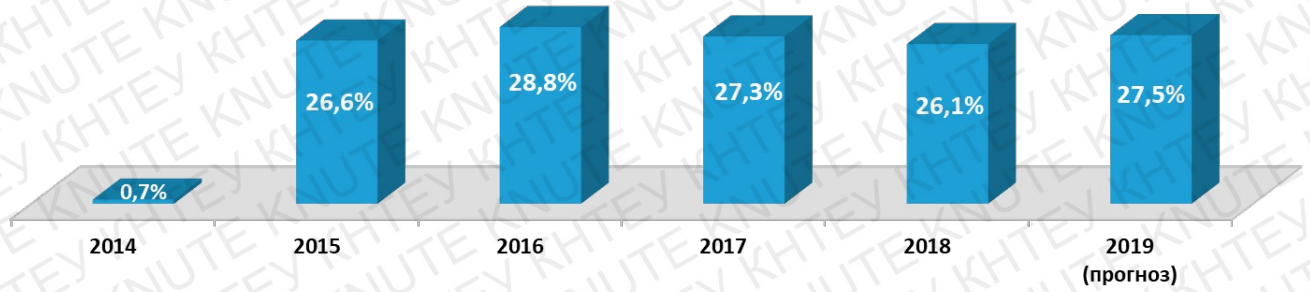
120. Юрій С. І. Антологія бюджетного механізму. Монографія / С. І. Юрій, В. Г. Дем'янишин, Я. М. Буздуган. – Тернопіль: Економічна думка, 2001. – 250 с.
121. Юрій С. І. Імперативи місцевого оподаткування / С. І. Юрій, О. П. Кириленко // Економіст. – 2000. – № 7-8. – С. 24-27.
122. Юрій С. І. Місцеві бюджети: регіональні відмінності / С. І. Юрій, О. П. Кириленко // Регіональна економіка. – 2000. – № 4. – С. 104-112.
123. Юрій С.І. Бюджетна система. Вишкіл студії : навч. посіб. / за ред. С. І. Юрія, О. П. Кириленко. – Тернопіль : Економічна думка, 2010. – 423 с.
124. Юрій С.І. Фінанси : підручник / [С.І. Юрій та ін.] ; за ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. – 2-ге вид., переробл. і доп. – Київ : Знання, 2012. – 687 с.
125. Ярошенко Ф.О. Реформування бюджетної системи України на інноваційних засадах: монографія / колектив авторів [заг. редакція Ф.О. Ярошенка]. – К.: Міністерство фінансів України, 2010. – 544 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

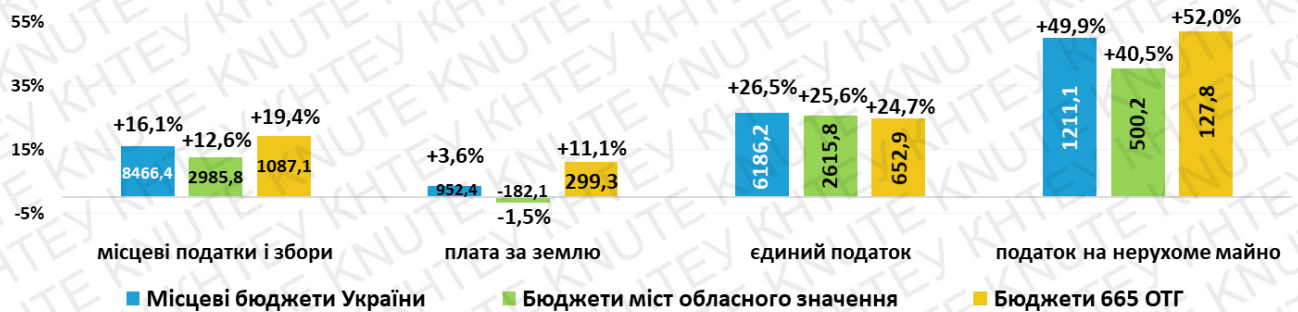
**Власні доходи загального фонду місцевих бюджетів
на 1 мешканця за січень - грудень 2016-2018 р.р., % та грн.**

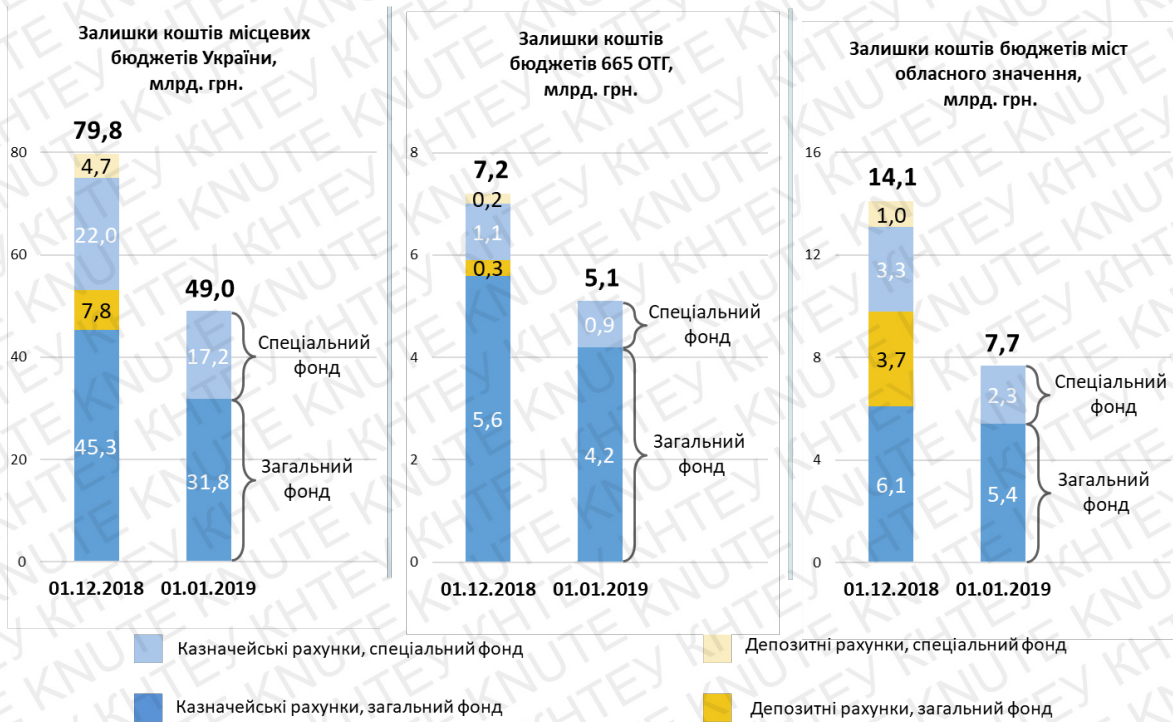
Додаток Б**Частка місцевих податків та зборів у власних доходах місцевих бюджетів
(загальний фонд), у %**

Додаток В

Темп зростання місцевих податків та зборів місцевих бюджетів за січень - грудень 2018 р. порівняно до січня - грудня 2017 р. (за рівнями бюджетів), у % та млн.грн.

Додаток Д

Додаток Е

у **41,5** рази

в 2019 р., порівняно з 2014 р. зросла державна підтримка на розвиток територіальних громад та розбудову їх інфраструктури

Крім того, на 2019 рік передбачена субвенція на будівництво, реконструкцію, ремонт та утримання доріг загального користування місцевого значення в сумі **14,7 млрд. грн.**

